

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет правничих наук
Кафедра суспільного врядування

Магістерська робота
Освітньо-кваліфікаційний рівень – магістр
на тему: **«МЕХАНІЗМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СІМЕЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА
ПРИКЛАДІ СТИМУЛЮВАННЯ НАРОДЖУВАНOSTІ В УКРАЇНІ»**

Виконала: студентка 6-го року навчання,
спеціальності
281 Публічне управління та
адміністрування
Мазур Олена Миколаївна

Керівник:
Рингач Наталія Олександрівна,
доктор наук з державного управління, професор
Рецензент:
Осадько Аліса Сергіївна,
кандидат юридичних наук

Магістерська робота захищена
з оцінкою «_____»

Секретар ЕК _____

«__» _____ 2020 р.

Київ – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СІМЕЙНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ СТИМУЛЮВАННЯ НАРОДЖУВАНOSTІ	9
1.1. Теоретичні аспекти державної політики у сфері сімейних правовідносин.....	9
1.2. Загальна характеристика зарубіжного досвіду пронаталістської політики.....	14
1.3. Поняття, правова природа та сутність механізмів удосконалення сімейної політики в контексті стимулювання народжуваності в Україні.....	19
<i>Висновки до розділу 1.....</i>	<i>24</i>
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМІВ УДОСКОНАЛЕННЯ СІМЕЙНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ СТИМУЛЮВАННЯ НАРОДЖУВАНOSTІ В УКРАЇНІ.....	25
2.1. Основні тенденції народжуваності в Україні.....	25
2.2. Організаційно-правові засади державної підтримки сім'ї з метою стимулювання народжуваності в Україні.....	28
2.3. Вплив та ефективність механізмів державної підтримки сім'ї в контексті стимулювання народжуваності.....	31
<i>Висновки до розділу 2.....</i>	<i>36</i>
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ СІМЕЙНОЇ ПОЛІТИКИ У КОНТЕКСТІ СТИМУЛЮВАННЯ НАРОДЖУВАНOSTІ В УКРАЇНІ.....	38
3.1. Стратегічні пріоритети подолання демографічної кризи та стимулювання народжуваності.....	38
3.2. Проблеми реалізації державних механізмів сімейної політики в контексті стимулювання народжуваності	46
<i>Висновки до розділу 3.....</i>	<i>49</i>
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55

ДОДАТКИ.....	65
--------------	----

ВСТУП

Актуальність дослідження. Нині в Україні актуальним залишається визначення принципів удосконалення механізмів сімейної політики в Україні у контексті стимулювання народжуваності. Особливо гостро вказана проблема стає в умовах сучасної демографічної кризи в нашій державі.

Теперішня ситуація з розвитку інституту сім'ї не сприяє збільшенню чисельності населення, а лише погіршують цю ситуацію. До важливих чинників можна віднести орієнтацію на одnodітну сім'ю, розвиток альтернативних форм сімейного життя. Збідніння сімей з дітьми, проблема житлового питання, не впевненість у завтрашньому дні, інфляція та інші соціально-економічні фактори знижують народжуваність та підривають роль сім'ї в суспільстві. Нинішня ситуація дає підстави стверджувати про те, що державна підтримка сім'ї має стати вирішенням проблеми депопуляції.

На сьогодні слід констатувати, що доктрина юриспруденції України не містить комплексних та системних досліджень правових проблем механізмів удосконалення сімейної політики в нашій державі щодо стимулювання народжуваності. Відзначаємо, що відсутність таких наукових досліджень гальмує розробку ефективної демографічної політики в цілому та сімейної зокрема. Вказане вище зумовлює **актуальність** магістерського дослідження.

Метою дослідження є визначення наявних проблем функціонування механізмів удосконалення сімейної політики в Україні в контексті стимулювання народжуваності, та обґрунтування і окреслення шляхів удосконалення вказаних механізмів, в т.ч. нормативно-правової регламентації сімейної політики.

На основі поставленої мети визначено ряд **дослідницьких завдань**:

1. Визначити загальні аспекти сімейної політики в контексті стимулювання народжуваності в Україні;
2. Розкрити теоретичні аспекти державної політики у сфері сімейних правовідносин;

3. Проаналізувати міжнародний досвід стимулювання народжуваності;
4. Дослідити поняття, правову природу та сутність механізмів удосконалення сімейної політики в контексті стимулювання народжуваності в Україні;
5. Дати аналіз особливостям основних тенденцій народжуваності в Україні;
6. Визначити організаційно-правові засади державної підтримки сім'ї з метою стимулювання народжуваності в Україні;
7. Дослідити вплив та ефективність механізмів державної підтримки сім'ї в контексті стимулювання народжуваності;
8. Дослідити ставлення студентської молоді до інституту сім'ї, а також бачення ними шляхів розв'язання нагальних проблем демографічного розвитку, за результатами соціологічного дослідження;
9. Виокремити стратегічні пріоритети подолання демографічної кризи та стимулювання народжуваності;
10. Визначити проблеми реалізації державних механізмів сімейної політики в контексті стимулювання народжуваності.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають, здійснюються та припиняються при функціонуванні механізму удосконалення сімейної політики в Україні, спрямованої на стимулювання народжуваності в нашій державі.

Предметом дослідження є механізми удосконалення сімейної політики на прикладі стимулювання народжуваності в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій: питання удосконалення сімейної політики в контексті стимулювання народжуваності в Україні було предметом дослідження широкого кола науковців, які зробили вагомий внесок у вивченні та поглибленні вказаної проблеми. Питанням теоретичного та методологічного вивчення демографічного розвитку та регулювання демографічними процесами присвячені праці багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних науковців: Е. Лібанової, О. Палія, В. Стешенко, С. Пирожкова,

Н. Рингач, І. Суботіної, Н. Власенко, В. Скуратівського, О. Петроє, Н. Фойгт, К. Якуби та ін. В Україні проблемами демографії в цілому та народжуваності (як демографічного процесу в сфері прикладання заходів соціальної політики) зокрема займається Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В.Птухи НАН України. Зважаючи на важливість предмету дослідження для народу України залишаються актуальними подальші дослідження із вказаного питання.

Джерелами дослідження є Конституція України як Основний закон нашої держави, інші закони України (зокрема, Сімейний кодекс України, Кодекс законів про працю України, «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про дошкільну освіту», «Про основи національної безпеки України», «Про зайнятість населення», «Про місцеве самоврядування в Україні» та інші), а також ряд підзаконних нормативно-правових актів (зокрема, Національна програма планування сім'ї, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 13 вересня 1995 р. № 736, Державна цільова соціальна програма підтримки сім'ї до 2016 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 341, Стратегія демографічного розвитку в період до 2015 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 24 червня 2006 № 879, Декларація про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок, Концепція державної сімейної політики, Указ Президента України від 25.06.2013 р. № 344/2013 «Про Національну стратегію розвитку освіти України в період до 2021 року» та багато інших).

Джерельну базу магістерського дослідження також становлять монографії, підручники, дисертації, автореферати, наукові статті, а також електронні ресурси у сфері проблем механізмів удосконалення державної політики щодо стимулювання народжуваності в Україні.

Методами дослідження є формально-юридичний метод, який застосовується для розкриття і аналізу юридичних понять, явищ (наприклад, для розкриття поняття народжуваності, сімейної політики, державної політики, а також дефініції механізмів удосконалення сімейної політики в контексті

стимулювання народжуваності); метод аналізу, за допомогою якого в комплексі досліджуються особливості структурних елементів організаційно-правового механізму удосконалення сімейної політики в Україні щодо стимулювання народжуваності, а також характерні риси такого механізму; історичний метод, за допомогою якого досліджується становлення та розвиток законодавства щодо стимулювання народжуваності в Україні, а також розкривається генеза розвитку вітчизняного законодавства щодо механізмів удосконалення сімейної політики; соціологічний метод, для визначення думки студентів стосовно проблем стимулювання народжуваності в Україні; компаративістський (порівняльно-правовий) метод використовується для порівняння особливостей правового регулювання стимулювання народжуваності України та зарубіжних державах, а також при порівнянні підходів до визначення різних дефініцій вітчизняними та закордонними дослідниками. соціологічний

Практичне значення дослідження полягає у аналізі механізмів удосконалення сімейної політики в Україні в контексті стимулювання народжуваності, визначенні актуальних проблем функціонування вказаних механізмів, а також виокремленні оптимальних шляхів удосконалення нормативно-правової регламентації сімейної політики у сфері стимулювання народжуваності в нашій державі. Науково-практичний результат дослідження може бути використаний у подальших наукових працях щодо вказаної проблеми магістерського дослідження. Також результат дослідження може бути використаний у навчальному процесі вищих юридичних шкіл.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і висновки дослідження були представлені та апробовані у вигляді доповіді на VI Міжнародній науково-практичній конференції (Харків, 18-19 квітня 2019 р.), зокрема було опубліковано тези у збірнику «Гендер. Екологія. Здоров'я» на тему: «До питання проблемних аспектів реалізації державних механізмів сімейної політики в контексті стимулювання народжуваності».

Структура та обсяг дослідження передбачає наявність трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дипломної роботи становить 74 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СІМЕЙНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ СТИМУЛЮВАННЯ НАРОДЖУВАНOSTI

1.1. Теоретичні аспекти державної політики у сфері сімейних правовідносин

В контексті визначення особливостей вітчизняної державної політики у сфері сімейних відносин слід відзначити, що вказане питання знаходить належне закріплення у Основному законі України. Так, у чинній Конституції України сім'я та сімейні відносини згадуються у декількох статтях.

У статті 32 закріплено, що: «ніхто не може зазнавати втручання в його особисте життя, окрім тих випадків, які передбачені Конституцією України».¹ Стаття 48 Конституції України встановлює, що: «кожен має право на достатній рівень життя для своєї сім'ї і для себе, що включає в себе достатнє харчування, одяг, житло.»² У статті 51 визначено, що: «шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка, а кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї. Батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття. Повнолітні діти зобов'язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків. Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.»³

¹ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996, № 30., ст. 32. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

² Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996, № 30., ст. 48. –Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

³ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996, № 30., ст. 51. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

Спеціальним кодифікованим нормативно-правовим актом, який регламентує сімейні правовідносини в Україні є Сімейний кодекс України⁴. Так, у відповідності до статті 1 вказаного акту, «Сімейний кодекс України визначає засади шлюбу, особисті немайнові та майнові права і обов'язки подружжя, підстави виникнення, зміст особистих немайнових і майнових прав та обов'язків батьків і дітей, усиновлювачів та усиновлених, інших членів сім'ї та родичів. Регулювання сімейних відносин здійснюється цим Кодексом з метою: зміцнення сім'ї як соціального інституту і як союзу конкретних осіб; утвердження почуття обов'язку перед батьками, дітьми та іншими членами сім'ї; побудови сімейних відносин на паритетних засадах, на почуттях взаємної любові та поваги, взаємодопомоги і підтримки; забезпечення кожної дитини сімейним вихованням, можливістю духовного та фізичного розвитку.»⁵

Сімейні відносини регулюються не тільки цим Кодексом, але й іншими нормативно-правовими актами (зокрема, Цивільним кодексом України, Законами України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про охорону дитинства», тощо). Сімейний кодекс України стверджує, що: «сімейні відносини регулюються лише у тій частині, у якій це є допустимим і можливим з точки зору інтересів їх учасників та інтересів суспільства. Регулювання сімейних відносин здійснюється з урахуванням права на таємницю особистого життя їх учасників, їхнього права на особисту свободу та недопустимості свавільного втручання у сімейне життя. Учасник сімейних відносин не може мати привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, статі, політичних, релігійних та інших переконань, етнічного та соціального походження, матеріального стану, місця проживання, за мовними та іншими ознаками. Жінка та чоловік мають

⁴ Сімейний кодекс України: Кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21-22. – С. 135.

⁵ Сімейний кодекс України: Кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21-22. – С. 3

рівні права і обов'язки у сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї. Дитина має бути забезпечена можливістю здійснення її прав, установлених Конституцією України, Конвенцією про права дитини, іншими міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Сімейні відносини регулюються на засадах справедливості, добросовісності та розумності, відповідно до моральних засад суспільства. Кожен учасник сімейних відносин має право на судовий захист»⁶.

На думку О. М. Кулика: «сім'я як соціальний інститут виховання, транслятор фундаментальних загальнолюдських цінностей, посередник між індивідом, суспільством і державою, інтегратор суспільних зв'язків впливає на процеси суспільного розвитку, відтворення робочої сили, зниження соціальних суперечностей і напруження»⁷.

У сучасних дослідженнях під сімейною політикою мається на увазі політика сприяння народжуваності – «політика стимулювання народжуваності», «пронаталістська політика», а також «демографічна політика». Точного визначення сімейної політики до сьогоднішнього дня немає, що свідчить про невизначеність предметної сфери останньої. Деякі фахівці (А. Авчухова, В. Корнієнко К. Ващенко) розглядають сімейну політику як єдиною складовою одночасно і соціальною і демографічною політикою⁸. Проте, інші (С. Вакуленко, І. Семенець-Орлова), навпаки, вважають демографічну політику однією зі складових державної сімейної політики⁹.

⁶ Сімейний кодекс України: Кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21-22. – С. 135.

⁷ Кулик О. М. Сфера державної сімейної політики в Україні: сутність і проблеми / О. М. Кулик // Державне будівництво. – 2013. – № 2 [Електронним ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2013_2_32.

⁸ Авчухова А. М. Державна політика соціальної підтримки сімей з дітьми та основні шляхи її вдосконалення / А. М. Авчухова // Стратегічні пріоритети. – 2012. – № 2 (23). – С. 130; Ващенко К. О. Політологія для вчителя [Електрон. ресурс] / К. О. Ващенко, В. О. Корнієнко. – Режим доступу: <http://posibnyky.vntu.edu.ua/politolog/163.htm>.

⁹ Вакуленко С. М. Оптимізація сімейної політики в умовах сучасного українського суспільства: автореф. дис. ... канд. соціол. наук: спец. 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології» / С. М. Вакуленко. – Х.: Б.в., 2007. – С. 5;

Крижанівська О.П. та Малетич Г.А. у своїй роботі дали визначення, що: «сімейна політика – це складова частина соціальної політики, яка має цілеспрямовану діяльність держави та інших суб'єктів політики, орієнтується на забезпечення соціальної безпеки сім'ї, її благополуччя, зміцнення і розвиток сім'ї як найважливішого інституту суспільства, створення необхідних умов для її функціонування та успішного виконання соціально - значимих функцій.»¹⁰

Український науковець С. Ничипоренко у своїй роботі пише, що: «сім'я є одним із найважливіших інститутів суспільства, де знаходять висвітлення всі основні досягнення, труднощі й протиріччя громадського життя. У той же час сім'я сама активно впливає на життя суспільства, їй належить вирішальна роль у процесі відтворення людського життя, продовженні людського роду»¹¹. Л. Мельничук вважає, що: «політика матеріальної підтримки сімей складає важливу частину соціальної політики більшості країн, оскільки відчутно впливає на сімейну, передусім репродуктивну поведінку європейців», автор зазначає, що «в усіх країнах ЄС існує система грошових субсидій сім'ям з дітьми, проте види, розміри та способи сімейних витрат відрізняються не лише в різних країнах, але й у межах однієї країни залежно від типу сім'ї, кількості та віку дітей, що унеможлиблює зіставлення загального обсягу допомоги зі сторони держави.»¹²

З середини 1990-х рр. актуалізувалася демографічна проблематика, на доцільності якої не наголошувалося у минулі роки. У 1995 році була ухвалена Національна програма планування сім'ї до 2000 року. Метою програми була:

Семенець-Орлова І. А. Сімейна політика: проблема наукової дефініції [Електрон. ресурс] / І. А. Семенець-Орлова. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/7_NMIW_2011/Politologia/7_74867.doc.htm

¹⁰ Крижанівська О.П. та Малетич Г.А. Соціальна та сімейна політика в сучасній Україні: теоретичні та практичні аспекти її розуміння. – К., 2011. – С.3.

¹¹ Ничипоренко С. В. Молодіжна сімейна політика в Україні: формування та шляхи реалізації: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / С. В. Ничипоренко; НАН України, Ін-т демографії та соціальних досліджень. – К., 2008. – С. 5.

¹² Мельничук Л. М. Європейський досвід реалізації сімейної політики / Л. М. Мельничук // Університетські наук. записки. – 2007. – № 4 (24). – С. 424.

«допомога сім'ям і окремим особам у розв'язанні питань, пов'язаних з дітонародженням, збереженням здоров'я батьків і дітей, добробутом сім'ї, вибором раціональних інтервалів між народженням дітей і часом їх народження, а також дотриманням відповідальної дітородної поведінки.»¹³

Як зазначають у своїй роботі автори Семке Н.М., Саппа Г.- М. М.: «Державна сімейна політика – це самостійний напрям соціальної політики, система комплексної діяльності держави, яка спрямована на соціальний інститут сім'ї з метою його збереження, зміцнення і розвитку, захисту інституційних прав та інтересів. Порівняно з соціальною політикою, сімейна – більш цілеспрямована, має конкретний об'єкт – інститут сім'ї, захищає його інтереси і права.»¹⁴

Отже, на наш погляд, сфера сімейної політики в Україні знайшла своє відображення в багатьох кодифікованих джерелах, в Сімейному кодексі України, в Цивільному кодексі України, в Конституції України, різними міжнародними договорами, в тому числі, Конвенції про права дитини. Значна кількість науковців приділяла увагу державній сімейній політиці в контексті вирішення проблеми зменшення населення, багато науковців вивчали причини депопуляції, пропонували свої варіанти вирішення проблеми, порівнювали з досвідом інших країн, акцентували увагу на зміні підходів до сучасних проблем інституту сім'ї та наголошували на важливості інституту сім'ї, як основу суспільства.

¹³ Національна програма планування сім'ї, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 13 вересня 1995 р. № 736 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/736-95-%D0%BF>.

¹⁴ Семке Н.М., Саппа Г.- М. М. Державна сімейна політика в Україні. – Х., 2012. – С. 2.

1.2. Загальна характеристика зарубіжного досвіду пронаталістської політики

Сучасна ситуація стосовно інституту сім'ї в ЄС характеризується: збільшення кількості розлучень, збільшення кількості не зареєстрованих шлюбів, старіння населення добровільна відмова від народження дітей, збільшення позашлюбних народжень, збільшення віку народження дітей, зростання ролі іміграції, як основного джерела збільшення чисельності населення. Це підтверджує тенденцію до погіршення демографічної ситуації до запуску депопуляційного процесу та кризи інституту см'ї загалом.¹⁵

Визначимо, що саме по собі зниження кількості населення не є проблемою як такою. Проте така тенденція може серйозно вплинути на доступність системи соціального захисту. Зокрема, Соціальна програма, визначена Європейською Комісією¹⁶, складається з таких компонентів: економічне зростання, зайнятість та соціальна злагода, що асоціюється із економічним добробутом населення. Тому вікова структура населення, яку серед іншого формує рівень народжуваності, може значно вплинути на вищезазначені компоненти Соціальної програми. Тож, ототожнювання різних факторів, що ведуть до таких змін, може допомогти країнам Європи запобігти можливим наслідкам або пом'якшити їхню дію.

З огляду на основні цілі, які формулюються в сімейних політиках країн, можна сказати, до якого типу політики вони тяжіють. Такі цілі, як покращення ситуації з безробіттям, високий рівень достатку, достатня наявність трудових сил, зниження соціальних витрат можуть бути цілями сімейної політики.¹⁷

¹⁵ Дегера. В. В. Державна сімейна політика та проблеми її формування в Європейському Союзі., 2014. – С.3.

¹⁶ An Information Society for All: Action Plan / the European Council and European Commission for the Feira European Council. – Brussels, 2002. – Режим доступу: http://www.europe.eu.int/information_society/eeurope.

¹⁷ Арабаржи К. Сімейна політика країн світу: політика як система поглядів чи політика як програма дій., 2014. – С. 3.

З плином часу інструменти та цілі сімейної політики змінюються. До прикладу, Бельгія орієнтується на гнучкий рівень праці. Нідерланди і Великобританія надають пріоритет ринку праці і ринку послуг шляхом заохочення динаміки цих ринків, робиться акцент на забезпечення високого рівня життя дітей, а також заходи з достатньої допомоги. В Австрії та Німеччині сімейна політика зосереджується на матері та ставить в пріоритет працевлаштування на ринку праці. З 1 січня 2007 року Німецький уряд фінансово заохочує працюючих жінок мати дітей. З 2008 року було введено нові закони які забезпечували право на місце дитині в дитячому закладі починаючи з одного року. В загальному спостерігається тенденція до зміни мети політики до переходу до проблем гендерних відносин.¹⁸

Аналіз змісту цілей ЄС дозволяє знову ж таки виділити три ключових аспекти сімейної політики: 1) благополуччя дітей, 2) гендерна рівність, 3) балансування роботи і сімейного життя. Подані аспекти пов'язані один з одним і саме розвиток в одній сфері частіше залежить від розвитку в іншій.¹⁹

Сітнік С.П. у своїй роботі зазначає, про те що: «в європейських країнах широко реалізуються програми цільових кредитів, мета яких полягає в наданні можливості вирішення побутових проблем сім'ям з низькими доходами та мінімізації державних витрат на соціальні цілі. Держава стимулює використання цього механізму фінансування, є гарантом по кредиту, встановлює процентні ставки на кредити, які суттєво нижчі за ринкові, та субсидує різницю з бюджету чи передбачає можливість відстрочки повернення кредиту й навіть його повного погашення, якщо кредитувальник має низькі доходи.»²⁰

¹⁸ Арабаржи К. Сімейна політика країн світу: політика як система поглядів чи політика як програма дій., 2014. – С. 4.

¹⁹ Арабаржи К. Сімейна політика країн світу: політика як система поглядів чи політика як програма дій., 2014. – С. 4.

²⁰ Сітнік С.П. Державна сімейна політика: міжнародний аспект., Х.- 2019. – С. 2.

На прикладі Німеччини, Великобританії, Швеції та Франції можемо проаналізувати їхні інструменти у підтримці сім'ї. Аналіз цих інструментів зможе допомогти нам визначити основні інструменти державної підтримки в демографічних питаннях цих країн. Зможе відповісти на питання, чи доцільно введення таких інструментів в Україні, та зрозуміти переваги підходів цих країн у вирішенні демографічного питання.

На думку Афанасьєвої Ю.: «Німеччина і Франція є представниками одного типу держави добробуту, проте їхня політика підтримки сім'ї є різною. Відповідно до ESSPROS (Бази даних Євростату щодо витрат на соціальний захист), існує три категорії інструментів політики підтримки сім'ї:

– грошова допомога як виплати на випадки відпусток з догляду за дитиною (допомога зі збереження доходів у разі народження дитини; виплати з народження; оплачувана відпустка з догляду за дитиною);

– грошова допомога як готівкова підтримка сімей, компенсація витрат, пов'язаних із вихованням дитини (грошова допомога сім'ям, інші види допомог);

– натуральна допомога – підтримка натуральною формою або через надання послуг з опіки над дітьми, їхнього виховання та ін.»²¹

Майже всі інструменти політики в Німеччині по більшій мірі відповідають цілям пов'язаним з захистом фінансової стабільності сім'ї та підвищенням рівня добробуту дітей. Проте, висока грошова допомога, тривала відпустка не стимулюють жінку до виходу на роботу. Натомість недосконалість системи опіки над дітьми та ранньої освіти не збігається з робочими годинами людини та нерозвиненість інфраструктури унеможлиблює вихід жінка на роботу навіть на неповний робочий час.

Уряд Франції достатньо широко підтримує сім'ю, але побудований на соціальні моделі двох годувальників. Уряд пропонує податкові стимули

²¹ Афанасьєва Ю.В. Державне демографічних процесів у країнах Європейського Союзу: інструменти підтримки сім'ї. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2015/2015_01\(24\)/9.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2015/2015_01(24)/9.pdf)

приватним підприємством, які надають свої пропозиції та шляхи вирішення працевлаштування батьків працівників. Також держава фінансує виділення додаткових місць в яслах, що в цілому дозволяє вирішити проблеми пов'язані з поєднанням роботи із материнством та підвищувати рівень фінансової забезпеченості.²²

Великобританія натомість стає в один ряд з Німеччиною щодо моделі одного годувальника. Однак зараз впроваджуються методи для підвищення жіночої зайнятості за рахунок забезпечення державою послуг із виховання та навчання малих дітей та участь чоловіків в процесі виховання шляхом введення відпустки з догляду за дитиною. Наразі реформа працює і чекає своїх результатів.

Також одним із фактором є поступове збільшення державних витрат на безкоштовну освіту і опіку над малими дітьми та залучення приватного сектора до надання таких послуг. Взагалі інструменти політики підтримки сім'ї ґрунтуються на бажання держави забезпечити дітей мінімальним рівнем добробуту. У Великобританії дитина розглядається як особистість з власними правами яка заслуговує на добробут.²³

Отже дослідивши інструментарій підтримки у Франції Німеччині та Великобританії ми дійшли до таких висновків. По-перше вважаючи, що ці країни знаходяться один біля одного на невеликій відстані, ці країни відчувають на собі вплив один одного і мікрофактори формують макрофактори.

Також варто відзначити що країни мають достатньо великий рівень втручання держави у справи сім'ї і сприяння багатодітності. Такі країни як Франція та Британія змогли підвищити рівень народжуваності шляхом набуття питання на постійному порядку денного, що дало свої позитивні результати. У Великобританії натомість збільшення рівня народжуваності є більш побічним

²² Населення України. Народжуваність в Україні у контексті суспільно-трансформаційних процесів. – К.: АДЕФ-Україна, 2008. – С. 112.

²³ Звіт Організації економічного співробітництва і розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://base.kristti.com.ua/?p=3817>.

ефектом політики, яка спрямована на забезпечення мінімального рівня добробуту для дітей та сімей і подолання дитячої бідності.

1.3. Поняття, правова природа та сутність механізмів удосконалення сімейної політики в контексті стимулювання народжуваності в Україні

В середньостроковій та довгостроковій перспективі можна очікувати зменшення чисельності населення. Навіть збільшення народжуваності та зменшення смертності не зможе врятувати ситуацію.²⁴ Не поганим варіантом вирішення проблеми на нашу думку є початок процесу репатріації етнічних українців та представників інших раніше депортованих народів, а також залучення мігрантів з держав що розвиваються. На нашу думку для покращення ситуації потрібно забезпечити належне виконання таких факторів: економічний чинник, покращення стану екології, соціальний захист людей похилого віку та сімей з дітьми, пропаганда здорового способу життя, вільний доступ до освіти та медицини.²⁵

На стабілізацію суспільства впливає ряд факторів. По-перше, скорочення населення в результаті природного руху так і міграційних переміщень, що приведе до занепаду окремих регіонів через неможливе підтримування мінімальної густоти населення. По-друге, зміна статево-вікової структури з формуванням нечисленного молодшого покоління. По-третє, зниження рівня народжуваності до рівня навіть нижче за європейські. По-четверте, високий рівень смертності населення працездатного віку.

Стратегічною ціллю в цих умовах є підвищення якості населення, тому через неможливість поновити тенденції до росту населення потрібно змістити акценти саме на якісних аспектах.

Ключову роль в цьому посідає роль сім'ї, як одного з найважливіших соціальних інститутів, що викликає потребу у сприянні всебічного розвитку

²⁴ Позняк О. В. Міграційні процеси в контексті демографічного розвитку України: сучасний стан і перспективні тенденції / О. В. Позняк // Економ, часопис - XXI. – 2002. – № 4. – С. 34.

²⁵ Про затвердження Стратегії демографічного розвитку в період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 червня 2006 № 879 [Електронним ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/879-2006-n.

сім'ї, створення соціально-економічних передумов для задоволення потреб сім'ї в дітях.²⁶

Економічний фактор розвитку сім'ї може бути реалізований через впровадження таких механізмів, як: реформування оплати праці, що забезпечить якісного утримування та виховання дітей, дасть поштовх для розвитку сімейного малого й середнього бізнесу, підвищення доступності кредитування, налагодження доступної системи оподаткування сім'ї. По даним статистики сім'я сьогодні не виконує свою виховну функцію. Як зазначає у своїй роботі Павленко О.Ю: «більш як 70 % опитаних молодих сімей вважають, що вони не мають необхідних психолого-педагогічних знань для виховання дітей. Для сприяння та підтримки вказаної функції необхідно розробити систему заходів для цілеспрямованої, поетапної, організованої підготовки майбутніх батьків до виконання соціальних ролей чоловіка та дружини, батька й матері.»²⁷

Однією з головних якісних характеристик населення є його здоров'я, головний чинник смертності та тривалості життя населення, який є ключовим у режимі відтворення населення та зміни поколінь. Саме тому поліпшення стану здоров'я є важливою соціальною потребою, а стратегічні напрями політики в згаданій сфері набувають неабиякої актуальності.²⁸

Головні цілі держави повинні бути сконцентровані саме на покращення здоров'я, зменшення смертності, збільшення тривалості життя. Наразі приділяється велика увага підвищенню народжуваності, але приділяється надто мало уваги до збереження населення що вже народилось і перебуває на різних

²⁶ Рой І. Державні пріоритети у сфері демографічної безпеки України / І. Рой // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2013. – Вип. 1. – С. 106.

²⁷ Павленко О. Ю. Сім'я – об'єкт демографічної політики / О. Ю. Павленко // Формування ринкової економіки: зб. наук. пр. спецвип.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Демократичний розвиток України та пріоритетні завдання демографічної політики». – К.: КНЕУ, 2006. – Т. 1: Відтворення населення та його природний рух. – С. 33.

²⁸ Рой І. Державні пріоритети у сфері демографічної безпеки України / І. Рой // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2013. – Вип. 1. – С. 107.

етапах життєвого циклу. Здоров'я нації і всіх вікових категорій повинна бути головним пріоритетом.²⁹

Подолання негативних явищ, що супроводжують сучасний стан розвитку суспільства залежить не лише від стану та зростання національної економіки а й від ступеня підвищення дітородної активності населення, а саме ймовірності народження другої, третьої, четвертої і п'ятої дитини. Для вирішення цього нагального питання потрібно здійснити заходи націлені на збереження і поліпшення сімейного способу життя, за допомогою розвитку системи підтримки сім'ї в контексті держави.

З робіт вітчизняних спеціалістів та науковців у даній сфері можемо стверджувати, що зараз система державної підтримки сім'ї потребує реформування та доопрацювання широким набором заходів фінансово-економічного, соціально-психологічного характеру. Ці заходи повинні забезпечити подолання дитячої бідності, зниження рівня бідності серед сім'ї з дітьми, здійснення охорони прав дитини, запобігання насильству в сім'ї та наданням соціальних послуг переважно тим сім'ям які стикаються із складними життєвими обставинами.

Кривачук Л.Ф у своїй роботі виокремлює такі складові соціальної підтримки сімей з дітьми як: «соціальна допомога, а саме державна допомога сім'ям з дітьми (допомога у зв'язку з вагітністю та пологами; допомога при народженні дитини; допомога по догляду за дитиною до досягнення неї трирічного віку; допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування; допомога на дітейодиноким матерів; допомога при усиновленні дитини); державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям; державна соціальна допомога інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам; тимчасова державна допомога дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх не відоме;

²⁹ Рой І. Державні пріоритети у сфері демографічної безпеки України / І. Рой // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2013. – Вип. 1. – С. 107.

пенсія дітям-сиротам у зв'язку з втратою годувальника; одноразова матеріальна допомога різним категоріям сімей із дітьми; соціальні пільги (пільгове придбання ліків, безоплатне або посилене додаткове харчування, безкоштовне медичне забезпечення, щорічне оздоровлення, пільги на перебування в дошкільних та інтернатних навчальних закладах, тощо); соціальні послуги, вони надаються для певної категорії сімей (неблагополучних, малозабезпечених, багатодітних).»³⁰

Однак сьогодні чинна система державної підтримки бореться з наслідками, а повинна діяти на випередження і боротися насамперед з виникненням цих обставин. Держава повинна проводити політику при якій буде закладати свідомість населення в принципі міцної сім'ї з декількома дітьми. Політика держави повинна ґрунтуватися на принципах заохочення зростання народжуваності.

Водночас в Україні побудована модель типу сім'ї з одним годувальником, при не дієвій системі опіки над дітьми. Україні потрібно вибрати необхідний інструмент для здійснення державного регулювання в цій сфері. Однак важливо розуміти що для досягнення цілей демографічного розвитку потрібна значна підтримка держави, а в нестабільній економічній ситуації це може стати нелегким завданням.³¹

В умовах економічної кризи держава повинна взяти на себе роль «старшого брата» та зайнятися вирішенням соціально-економічних проблем сім'ї. До основних механізмів державної підтримки можна віднести: організаційно-правовий, соціально-економічний, інформаційно-мотиваційний і медико-соціальний.³²

³⁰ Кривачук Л. Ф. Система державної соціальної підтримки сімей з дітьми в Україні / Л. Ф. Кривачук // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2011. – Вип. 4 (11). – С. 137-138.

³¹ Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку. – К.: Основа-Принт, 2009. – С. 189.

³² Собченко В. В. Трансформація системи державного управління соціальним захистом населення: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 / Валентина Валентинівна Собченко. – Харків, 2005. – С. 96-97.

Організаційно-правовий механізм державної підтримки сім'ї – це сукупність органів влади, які діють на підставі законодавчо-правових норм і працюють з метою розробки та реалізації підтримки сім'ї та подолання депопуляційних процесів.

Соціально-економічний механізм державної підтримки сім'ї – спрямований на створення соціальних і економічних умов для розвитку сім'ї. Важливим в цьому моменті поєднання трудової діяльності матері з процесом виховання.

Інформаційно-мотиваційний механізм державної підтримки сім'ї – створення позитивного іміджу самої особи до сімейних цінностей, народження декількох дітей у сім'ї, підвищення ситуації до сімейного життя, підняття престижу сім'ї у суспільній свідомості.

Медико-соціальний механізм державної підтримки сім'ї – ґрунтується на покращенні репродуктивного здоров'я населення, ведення здорового способу життя, функціонування центрів охорони здоров'я, запобігання захворюванням, що передаються статевим шляхом та запобіганню безпліддя³³

Отже, під механізмом державної підтримки сім'ї розуміється система засобів стимулювання заходів за допомогою чого, держава створює необхідні соціально-економічні, організаційно-правові умови для функціонування та розвитку сім'ї з метою підвищення рівня народжуваності.

³³ Афанасьєва Ю. В. Державна підтримка сім'ї як чинник стимулювання народжуваності в Україні: дис. на здобуття наук. ступеня канд. з держ. управління: спец. 25.00.02 / Ю. В. Афанасьєва; Національна академія державного управління при Президентіві України. – Х., 2016. – С. 46

Висновки до розділу I

Дослідження загальних теоретико-правових аспектів сімейної політики в контексті стимулювання народжуваності дало змогу зробити наступні висновки:

Сформовано розуміння державної сімейної політики як заходів, спрямованих на вирішення проблем сім'ї, забезпечення успішного функціонування сімей, добробут та розвиток сім'ї та як важливого суспільного інституту і основи стабільності політичної системи.

Аналіз досвіду зарубіжних держав у вирішенні демографічного питання засвідчив факт значної підтримки інституту сім'ї, в т.ч. приділення значної уваги економічних факторам, насамперед допомозі в працевлаштуванні батькам та системі пільг сім'ям з дітьми. Відзначено як схожість певних підходів з вітчизняною системою сімейної політики, так і наявність цікавих точкових інструментів підтримки сім'ї в державах ЄС для подальшого потенційного використання їх в Україні.

Під механізмом державної підтримки сім'ї розуміється система засобів стимулювання заходів за допомогою чого, держава створює необхідні соціально-економічні, організаційно-правові умови для функціонування та розвитку сім'ї з метою підвищення рівня народжуваності.

В умовах економічної кризи держава повинна взяти на себе роль «старшого брата» та зайнятися вирішенням соціально-економічних проблем сім'ї. До основних механізмів державної підтримки ми віднесли: організаційно-правовий, соціально-економічний, інформаційно-мотиваційний і медико-соціальний.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМІВ УДОСКОНАЛЕННЯ СІМЕЙНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ СТИМУЛЮВАННЯ НАРОДЖУВАНОСТІ В УКРАЇНІ

2.1. Основні тенденції народжуваності в Україні

В короткостроковій перспективі на народжуваність в Україні впливатимуть такі чинники як: поширення фемінізму, збільшення ролі цінностей індивідуальної свободи й незалежності актуалізації ідеї у молоді, особистого успіху і збагачення та більша зацікавленість у цінностях пов'язаних з освітою та професійною кар'єрою.

Також, до важливих факторів які будуть протидіяти збільшенню народжуваності в Україні, можна віднести невирішеність житлової проблеми, низький рівень оплати праці та значне майнове розшарування.³⁴

Науковці у радянський період існування нашої країни вважали, що в умовах планової економіки та централізованого управління проводились системні заходи щодо відтворення населення з приділенням уваги не лише самому факту народження, а й розвитку мережі дошкільних закладів освіти, закладанню підвалин повноцінного медичного обслуговування новонароджених та дітей старшого віку, збалансованості дитячого раціону і мережі дитячого харчування тощо³⁵.

Також вважаємо, що практика виплат за дитину є дієвим інструментом до народження чергової дитина. Але важливо виховати адекватно репродуктивну мотиваційну систему народження дитини.³⁶

³⁴Ойкен В. Основные принципы экономической политики / В. Ойкен. – М.: Прогресс, 1995. – С. 302.

³⁵Белова В. А. Величина семьи и общественное мнение // Факторы рождаемости (Сборник статей). – М.: Статистика, 1971. – С. 47.

³⁶Романюк А. Демографічні студії (вибрані праці канадськоукраїнського демографа А. І. Романюка). – К.: Ін-т економіки НАН України, 1997. – С. 60.

Достатньо поширеним являється думка про залежність репродуктивної поведінки населення від рівня добробуту та статку сім'ї. На нашу думку, це не зовсім так, цей вибір хоч і перебуває під суттєвим впливом фактора матеріального балагополуччя, але не залежить від нього безпосередньо, особливо при прийнятті рішення про народження першої дитини. До основних свідчень можна віднести Програму дій Міжнародної конференції з народонаселення та розвитку, яка проходила у Каїрі в 1994 році³⁷, де немає прямої залежності у більш багатих групах населення та дітородної активності.

Окремим ми хотіли б розглянути проблематику надання допомоги при народженні. В цілому такі виплати на нашу думку в Україні є дієвим інструментом до народження чергової дитини в сім'ях.

Народжуваність в Україні змінюється під впливом декількох факторів. Так, це передусім стрімка урбанізація, що тягне за собою значне зменшення кількості населення в сільській місцевості та супроводжується відтоком населення репродуктивного віку з сіл; міграційний вплив населення на заробітки за кордон і пов'язане з цим відкладання народження дітей (якщо йдеться про тимчасову міграцію); загальноєвропейська тенденція до відносно пізнього народження першої дитини після 30 років тощо.

Україна піддається тим самим тенденціям, що і країни Європейського Союзу в плані репродуктивної поведінки. До негативних тенденцій можна віднести поступове відходження молоді від консервативних сімейних цінностей. Що відбивається у настрої молоді на поставлення власної реалізації (в тому числі професійного просування) на перше місце, та відкладанні народження дітей на якомога більш пізній термін, або й повної відмови від дітородження.

До позитивних тенденцій можна віднести запозичення напрямів розвитку демографічної політики, зокрема, впровадження системи виплат за народження

³⁷Україна на шляху доп'ятнадцятої річниці Міжнародної конференції з народонаселення та розвитку: Стан реалізації Україною Програми дій МКНР протягом 1994-2009 рр. – К.: «День Печати», 2009. – С. 72.

дитини, просування демографічних програм та переймання досвіду заходів підтримки сім'ї, які використовуються в ЄС, в цілому.

2.2. Організаційно-правові засади державної підтримки сім'ї з метою стимулювання народжуваності в Україні

Збільшення рівня народжуваності достатньо складне питання яке вимагає адекватного державного втручання в процес розвитку інституту сім'ї, але формування такої системи можливе лише за наявності ефективної нормативно-правової бази.

За Конституцією України ст.51³⁸ яка регулює державною охорону материнства, дитинства, батьківства, хоч і декларує роль держави в Основному Законі, але не розкриває а ні демографічну політики, а ні інститут сім'ї, як соціального інституту відтворення населення. Однак у ній розглянуто лише засади сімейно-шлюбних відносин і соціального захисту сімей. Взагалі після опрацювання нами Основного Закону ми дійшли до думки, що в Конституції України, питання інституту сім'ї і відносини між чоловіком і жінкою розкриваються поверхово.

Аналіз декларації про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок³⁹ та Концепція державної сімейної політики⁴⁰, ми дійшли до висновку, що вони більш направлені на подолання бідності сім'ї чи її підтримку державою у кризових життєвих ситуаціях, а не створення умов для її сталого розвитку.

Опрацювавши Сімейний Кодекс України, ми дійшли до висновку, що питання ролі сім'ї з демографічної точки зору взагалі не піднімається.

Відзначити, що до законодавчої бази можна віднести укази Президента України в сфері захисту сім'ї материнства батьківства, Постанови Кабінету

³⁸Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996, № 30. – Ст. 141.

³⁹Декларація про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок: постанова Верховної Ради України від 5 березня 1999 р. № 475-XIV // ВВР України. – 1999. – № 17. – Ст. 129.

⁴⁰Концепція державної сімейної політики: постанова Верховної Ради України від 17 вересня 1999 р. № 1063-XIV // ВВР України. – 1999. – № 46. – Ст. 404.

Міністрів «Про затвердження Загального положення про центр соціальних служб для сім'ї дітей та молоді» та інші схожі програми.⁴¹

Питанням сім'ї в Україні наразі займаються декілька Міністерств, це Міністерство молоді та спорту України, Міністерство соціального забезпечення України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерством праці України, Міністерство соціальної політики.

До структури Міністерства соціальної політики входить Департамент сімейної, гендерної політики та протидії торгівлі людьми, у якому існує відділ який відповідає за проблеми сімейної політики.⁴²

Ще одним підрозділом Мінсоцполітики, пов'язане з проблемою сім'ї, є Департамент державної соціальної допомоги, в складі якого діє відділ державної соціальної допомоги сім'ям із дітьми та малозабезпеченим сім'ям.

До нормативно правових актів можна віднести Закон України «Про охорону дитинства», який описує реалізацію права дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, всебічний розвиток і соціальний захист. Також важливим в регулюванні захисту дитинства та материнства відіграють такі Закони України: «Про оздоровлення та відпочинок дітей», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» та ін.

До нормативно правових актів Кабінету Міністрів України можна віднести розпорядження від 29 березня 2002 року «Про затвердження концепції безпечного материнства», яке ставить собі за мету створення сприятливих умов для збереження здоров'я жінок та новонароджених, створення сприятливих умов для реалізацій батьківських функцій та зміцнення ролі сім'ї в суспільстві.

Ще одним важливим нормативно правовим актом є Постанову Кабінету Міністрів України від 28 липня 1998 року «Про довгострокову програму

⁴¹Прооптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 року № 1085/2010 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 94 – Ст. 3334.

⁴²Про Положення про Міністерство соціальної політики: Указ Президента України від 6 квітня 2011 року № 389/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 101. – Ст. 3698.

поліпшення становища жінок, сім'ї, охорони материнства і дитинства», «який ставить собі на меті покращення становища жінки у сфері виробництва побуту, професійної підготовки і перепідготовки, забезпечення охорони здоров'я матері і дитини, розвиток матеріально технічної бази, жіночих консультацій, лікувально профілактичних та дитячих закладів»⁴³

Демографічним питанням також займаються органи місцевого самоврядування, повноваження яким надано за Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні»⁴⁴. Органи місцевого самоврядування забезпечують заходи щодо покращення житлових та матеріально побутових умов для сімей які втратили годувальника, допомога багатодітним сім'ям, надання пільг і допомоги пов'язаних з охороною материнства та дитинства та встановлюють додаткові гарантії.

Отже, опрацювавши основні джерела які повинні регулювати засади державної демографічної політики такі як Конституція України, Сімейний Кодекс України, підзаконні акти Кабінету Міністрів України, ніде в цих кодифікованих джерелах, точно і детально не розкриваються засади саме покращення народжуваності та ролі сім'ї в цьому.

⁴³Бухтіярова І. Г. Адміністративно-правові засади захисту дитинства та материнства в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. К. – 2018. С. 55-60

⁴⁴Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

2.3. Вплив та ефективність механізмів державної підтримки сім'ї в контексті стимулювання народжуваності

Якщо розглянути соціологічне обстеження проведених Інститутом демографії і соціологічних досліджень НАН України ім. М. В. Птухи⁴⁵, а також Міністерством молоді та спорту України разом з ООН⁴⁶, побачимо що однією з головних причин падіння рівня народжуваності зробимо висновок, що це соціально-економічні проблеми сімей з дітьми, це і незадовільний матеріальний стан, погане забезпечення житлом таких сімей .

Варто відзначити що зараз не існує єдиної методології оцінювання ступеню ефективності системи державної допомоги для сімей з дітьми. На нашу думку, потрібно провести аналіз ефективності різних видів соціальної допомоги на предмет того, чи відповідають вони теперішнім реаліям та чи являються ефективними на сьогоднішній день.

Варто відзначити що в цілому з 2014 року відбувається процес зменшення соціальної допомоги, що негативно впливає на народжуваність в Україні. Якщо розглянути політику попередніх років, то коли соціальні виплати були високі: це і виплати при народженні першої, другої, третьої дитини, то це значно відбивалося на народжуваності та мало стабільний характер. Також варто зазначити, що проблема житла для сімей продовжує стояти дуже гостро. Впродовж 2012 року проводилися спроби здешевлення іпотечних кредитів, але вони не мали значного ефекту.

Зазначимо, що якщо розглянути політику забезпечення житлом молодих сімей, особливо з багатодітними сім'ями можна побачити деякі дуже важливі проблеми, а саме: всі програми залежать від державного бюджету, і якщо одного року сім'я отримала допомогу, то другого року може не отримати

⁴⁵ Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти / [за ред. Е. М. Лібанової]. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. – С. 165.

⁴⁶ Молодь України – 2015 / [уклад. І. Волосевич, С. Герасимчук, Т. Костюченко]. – К.: М-во молоді та спорту України, 2015. – С. 47-48.

допомогу, якщо в наступному бюджеті не буде цієї статті видатків; достатньо специфічні вимоги до житла які будуються за програмами. Ці проблеми показують не ефективність державних програм та змушують сімей не вірити у вирішенні їхнього житлового питання, що надалі не сприяє зростанню рівня народжуваності.

Опрацювавши деякі європейські програми, ми побачили, що в європейських державах є одним з варіантом вирішення цієї проблеми є оренда житла, вона більш доступна ніж іпотека, кредит та субсидується державою для тих кому необхідне житло.

Ще однією проблемою яку варто підняти, це проблема безпліддя чоловіків та жінок, яка зростає кожного року в Україні. Якщо підняти статистику в державах ЄС то можна відзначити під 30% випадків безпліддя, що говорить про високий рівень в Євросоюзі жіночого та чоловічого безпліддя. А так як Україна йде шляхом Європейського Союзу то на майбутнє потрібно зайнятися профілактикою цього питання, а саме: збереження репродуктивного здоров'я дітей з народження, виховання відповідальної сексуальної поведінки, розробка освітньо-профілактичних програм з приділенням уваги підліткам, ефективні програми панування сім'ї і викорінення практики абортів як засобу регулювання народжуваності, зниження розповсюдженості інфекцій, що передаються статевим шляхом, ефективна допомога при захворюваннях репродуктивної сфери (особливо запальних), функціонування клінік, дружніх до молоді, удосконалення акушерсько-гінекологічної і андрологічної допомоги тощо.

У своїй аналітичній записці О. Кочемировська, А. Авчухова за рівнем потреби у допомозі з боку держави виділили такі категорії сімей: «- повні (неповні) функціональні сім'ї, що не потребують додаткових заходів соціальної підтримки;

- сім'ї, які потребують додаткової соціальної підтримки, щоб самостійно подолати складні життєві обставини (багатодітні сім'ї; дисфункційні сім'ї без батька / матері / обох батьків (в т.ч. через трудову міграцію);

- сім'ї з дитиною-інвалідом; сім'ї, які усиновили дитину / взяли під опіку / прийомні сім'ї / дитячі будинки сімейного типу; малозабезпечені сім'ї з дітьми;

- сім'ї з батьками-інвалідами, з неповнолітніми батьками, у неприйнятних житлових умовах тощо);

- сім'ї, які не можуть самотійно подолати складні життєві обставини через інвалідність батьків / дітей, наркотичну (алкогольну) залежність, перебування у місцях позбавлення волі, ВІЛ-інфекцію, безробіття одного з членів сім'ї, насильство тощо;

- сім'ї, в яких захист інтересів дітей вимагає термінового втручання держави через небезпеку для їх життя і здоров'я (згідно пп. 2-5 ч. 1 Ст. 164 Сімейного Кодексу);

- сім'ї, в яких існує ризик передачі дитини до закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та діти, які перебувають на державному утриманні через неможливість виконання батьками їх функцій.»⁴⁷

Варто визначити всі заходи підтримки спрямовані на більшу кількість сфер, але зараз він не узгоджений з політикою держави щодо праці, податків, демографії. І виходить, що сімейна політика декларується на велику кількість сфер держави, але з цими сферами вона не узгоджена. У розгляді цієї проблеми потрібно інтегрувати заходи щодо покращення сімейної політики в загально економічну стратегію держави, щоб ефективно її впроваджувати. Якщо розглядати більш детально то ми бачимо ще й такі проблеми, як:

- допомога виділяється не постійно, а по залишковому принципі;

- немає сформованого детального і постійного бачення реформування сімейної політики;

- відсутність узгодженості між законодавчими актами;

⁴⁷Кочемирська О., Авчухова А. Щодо інтеграції сімейної політики до економічної стратегії держави. Аналітична записка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://old2.niss.gov.ua/articles/842/>

- брак одного єдиного виконавця, відповідального за результат, наділеного повноваженнями органу або департаменту який буде відповідати за державну сімейну політику;

- відсутність статистики по потребах соціальних послуг, управління фінансами в ручному режимі, надмірна централізація фінансів щодо цього питання;

- занижений рівень прожиткового мінімуму який значно відрізняється від реального прожиткового мінімуму, що також не дозволяє подолати бідність та надати реальну допомогу сім'ям які цього потребують.⁴⁸

Отже, ефективність механізмів державної підтримки сім'ї, в контексті стимулювання народжуваності в Україні, залишає бажати кращого та спонукає розробляти виключно нові інструменти підтримки сімей для стимулювання популяції народжуваності. Дослідивши механізми державної підтримки сім'ї можемо констатувати що ця підтримка значно залежить від бюджету на конкретний рік (а отже, кожний рік переглядається), що не дає довгострокової впевненості сім'ям у їхньому житті. Відсутнє системне бачення шляхів реформування сімейної політики, відсутність одного єдиного виконавця, відповідального за результат, наділеного повноваженнями органу або департаменту який буде відповідати за державну сімейну політику. Ці механізми допомоги значно розпоршені, не узгоджені з іншими законодавчими актами через що виконуються за залишковим принципом, що не сприяє їх виконанню, нові механізми не впроваджуються, а деякі види допомоги зникають. Можна констатувати, що ті механізми які зараз працюють являються більш короткостроковими та не впроваджуються і не закріплюються на довгострокові програми 5-10-20 років, що являється результатом цих недоопрацювань та відсутності планування. Зважаючи на це є сенс в розробці нових, а головне довгострокових програм допомоги та підтримки сім'ї з

⁴⁸Кочемирська О., Авчухова А. Щодо інтеграції сімейної політики до економічної стратегії держави. Аналітична записка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://old2.niss.gov.ua/articles/842/>

обов'язковим узгодженням з економічними органами які відповідають за фінанси, для забезпечення цього питання, законодавче узгодження, статистичне узгодження та почати робити кроки щодо перенесення вирішення питань на місцевий рівень.

Висновки до розділу 2

Отже, в ході дослідження особливостей механізмів удосконалення сімейної політики в контексті стимулювання народжуваності в Україні встановлено наступне:

Попри усвідомлення важливості для підвищення народжуваності такого чинника як зростання добробуту сімей, зусилля держави з метою покращання демографічної ситуації не можуть обмежуватися виключно активністю з підвищення доходів населення.

Має відбуватись одночасні розвиток соціальної інфраструктури, яка відповідає наявним потребам і сучасним вимогам населення; забезпечення в українському суспільстві високих соціальних стандартів, що, в свою чергу, надасть впевненості громадянам у можливості їх повноцінного життя як майбутніх батьків, та перспектив здорового і повноцінного зростання і розвитку їх дітей, забезпечивши на цій основі позитивну динаміку народжуваності в Україні.

Опрацювавши основні джерела які повинні регулювати засади державної демографічної політики такі як Конституція України, Сімейний Кодекс України, підзаконні акти Кабінету Міністрів України, ніде в цих кодифікованих джерелах, точно і детально не розкриваються засади саме покращення народжуваності та ролі сім'ї в цьому.

Ефективність механізмів державної підтримки сім'ї в контексті стимулювання народжуваності в Україні залишає бажати кращого та спонукає розробляти виключно нові інструменти підтримки сімей для стимулювання популяції. Опрацювавши та дослідивши механізми державної підтримки сім'ї можемо констатувати що ця підтримка значно залежить від бюджету та кожний рік переглядається, що не дає довгострокової впевненості сім'ям у їхньому житті. Відсутнє системне бачення шляхів реформування сімейної політики, відсутність одного єдиного виконавця, відповідального за результат, наділеного повноваженнями органу або департаменту який буде відповідати за державну сімейну політику. Ці механізми допомоги, значно розпорошені, не узгоджені з

іншими законодавчими актами через що виконуються за залишковим принципом, що не сприяє їх виконанню, нові механізми не впроваджуються, а деякі види допомоги зникають. Можна констатувати, що ті механізми які зараз працюють являються більш короткостроковими та не впроваджуються і не закріплюються на довгострокові програми 5-10-20 років, що являється результатом цих недоопрацювань та відсутності планування.

В Україні на часі нагальна необхідність розробки нових довгострокових програм допомоги та підтримки сім'ї, що ґрунтуються на адекватних статистичних даних (передусім щодо реальних доходів сімей і умов проживання); аудиті ресурсів та спроможності відповідних інституцій і служб з обов'язковим узгодженням і гарантуванням фінансового забезпечення; а також поступовим перенесенням вирішення більшості питань на місцевий рівень як найбільш адекватно поінформований стосовно потреб конкретних сімей і можливостей їх задоволення.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ СІМЕЙНОЇ ПОЛІТИКИ У КОНТЕКСТІ СТИМУЛЮВАННЯ НАРОДЖУВАНOSTІ В УКРАЇНІ

3.1. Стратегічні пріоритети подолання демографічної кризи та стимулювання народжуваності

Варто зазначити, що за період 2005-2011 року в Україні збільшилась кількість народжених дітей, що в цілому демонструє програм соціальної підтримки населення та дозволяє стверджувати що в цілому фінансова допомога має продовжуватися далі. Зараз ця допомога має більш короткотривалий ефект, для покращення ситуації для допомоги має бути довгостроковою⁴⁹.

У роботі П.Є. Шевчука йдеться про те, що: «загалом, під демографічною кризою слід розуміти глибоку деформацію відтворення населення, пов'язану з:

- надзвичайно низьким рівнем народжуваності (найнижчим за всю історію демографічних спостережень в Україні);
- низькою тривалістю життя (порівняно з сучасними світовими стандартами), та, відповідно, дуже високою смертністю (особливо чоловіків у працездатному віці), а також архаїчною структурою причин смерті;
- погіршенням якості населення (рівня здоров'я, освіти, соціальної структури тощо)⁵⁰. При цьому не можна забувати, що деформація процесу відтворення населення відбувається на тлі високого рівня безробіття та міграційного впливу населення.

Для вирішення вищезазначених проблем на нинішньому етапі в Україні необхідна відповідна стратегія. Слід погодитись із вітчизняним дослідником

⁴⁹ Курило І. Народжуваність в Україні: аналіз детермінант та пронаталістських заходів / І. О. Курило, Н. О., Рингач // Статистика України. – 2007. – № 4. – С. 87.

⁵⁰ Шевчук П. Є. Стратегічні пріоритети подолання демографічної кризи в Україні / П. Є. Шевчук // Демографія та соціальна економіка. – 2005. – № 2. – С. 49.

П. Є. Шевчуком, який відзначає, що: «стратегія подолання демографічної кризи – це комплекс взаємопов’язаних цілей і завдань, спрямованих на розв’язання проблем демографічного розвитку України. Доцільним є створення цілісної системи заходів демографічної політики, конкретизованої за можливими часом їх введення, інтенсивністю та термінами дії. Для практичного застосування цінною є розробка методичних підходів до визначення економічного ефекту від їх результатів.»⁵¹

На нашу думку, після огляду кодифікованих джерел які займаються державною політикою народжуваності, сім’я не стоїть на першому місці, мало хто цим займається. Ми вважаємо що головним у державній демографічній політиці ключовим є сім’я і її підтримка. Потрібно максимально приділити увагу допомозі та підтримці сім’ї. Поліпшення здоров’я, тривалості життя і підвищення народжуваності буде результатом гарної підтримки сім’ї.

Відповідно до старатегії демографічного розвитку України⁵², розглянувши її що в цій програмі в цілому поставлені досить правильні завдання, а саме поліпшення якості життя сім’ї, сприяння зміцнення шлюбу, завдання зниження рівня розлучень та завдання формування суспільної налаштованості на сімейні цінності.

Впродовж часів Радянського Союзу головним завданням демографічного розвитку було розширене відтворення населення. А зараз дослідивши демографічну ситуацію в Україні можна зробити висновок, що головне завдання, це просте відтворення населення. Через соціально-економічну ситуацію відбувається ріст не впевненості в завтрашньому дні, що штовхає потенційних батьків частіше відмовлятися від народження другої дитини, а тим більше третьої, четвертої. Дедалі більшої актуальності набуває збереження

⁵¹ Шевчук П. Є. Стратегічні пріоритети подолання демографічної кризи в Україні / П. Є. Шевчук // Демографія та соціальна економіка. – 2005. – № 2. – С. 50.

⁵² Про затвердження Стратегії демографічного розвитку в період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 черв. 2006 р. № 879. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/879-2006-п.

традицій багатодітності в сім'ях які їх дотримуються, а для іншої частини суспільства формування настанов на народження хоча б двох дітей.⁵³

До одних з головних проблем які вимагають вирішення, це реформування систем охорони здоров'я та роль в ній сім'ї. До перспективних ідей можна віднести концепцію створення системи медичного стахування населення, створення перспективних програм, зміцнення та профілактики репродуктивного здоров'я та планування сім'ї. В подальшому вважаємо за необхідне створення моделей страхової медицини, зміцнення ролі сімейного лікаря та збільшення кількості профілактики. Що дозволить підвищити культуру здоров'я у людини.

Більш широке визначення пропонує Н. Рингач: «демографічна безпека – це такий стан захищеності держави, суспільства та ринку праці від демографічних загроз, за якого забезпечується розвиток України з урахуванням сукупності збалансованих демографічних інтересів держави, суспільства та особистості відповідно до конституційних прав громадян України».⁵⁴

Як зазначає телеканал «Громадське»: «14 березня 2019 року Кабінет Міністрів України ухвалив рішення, яким запровадив виплату щомісячної грошової допомоги у розмірі прожиткового мінімуму на дитину віком до 6 років, що проживає у багатодітній родині. Таку виплату будуть отримувати родини, у яких народжується третя, четверта та наступні діти. Розпочати виплату такої соціальної допомоги пропонують з 1 квітня 2019 року. За розрахунками Міністерства соціальної політики України, з 1 квітня державну допомогу отримають багатодітні родини 158,8 тисячі дітей. Для виплати цієї допомоги знадобиться по 200 мільйонів гривень на місяць.»⁵⁵

⁵³ Рой І. Державні пріоритети у сфері демографічної безпеки України / І. Рой // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2013. – Вип. 1. – С. 106.

⁵⁴ Рингач Н. Мінімізація демографічних загроз як необхідний компонент політики забезпечення національної безпеки України / Н. Рингач // Ефективність державного управління. – 2008. – Вип. 14/15. – С. 141.

⁵⁵ Уряд запровадив щомісячну допомогу багатодітним сім'ям [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/uryad-zaprovadiv-shomisyachnu-dopomogu-bagatoditnim-simyam>.

Телеканал «Громадське» повідомляє, що: «30 травня 2018 року на засіданні уряду презентували концепцію «пакунку малюка», а також «муніципальної няні». Зокрема, там пропонували компенсувати частину вартості послуг няні для працюючих батьків з бюджету. За словами прем'єр-міністра України Володимира Гройсмана, до кінця 2018 року новонародженим українцям мали видати близько 100 тисяч «пакунків малюка»»⁵⁶

В ході магістерського дослідження нами проведено опитування студентів 1-го (середній вік 17-18 років) та 4-го (середній вік 20-21 рік) курсів щодо визначення їх думки стосовно стимулювання народжуваності в Україні. Головною метою опитування стало визначення ролі інституту сім'ї, його важливості та ставлення до нього з боку студентської молоді, а також бачення ними шляхів розв'язання нагальних проблем демографічного розвитку. Місцем проведення соціологічного дослідження було обрано Національний університет «Києво-Могилянська академія», опитано студентів факультету правничих наук. В загальній кількості на 1-му курсі навчається 123 студента, на 4 курсі – 110. Опитування проводилося в онлайн режимі методом самозаповнення, кількість не коректно замовнених анкет – 4. Анкета для опитування викладена в Додатку 1.

Питання, які було винесено на опитування, поділено на два блоки. Перший блок запитань мав на меті отримання інформації щодо ставлення до сім'ї, сімейного способу життя. В свою чергу, другий блок стосувався безпосередньо аналізу думок респондентів стосовно можливих механізмів стимулювання народжуваності в Україні. Загалом, опитано 70 респондентів, результати викладені в Додатку 2.

Так, 64,3 % респондентів вважає, що про сім'ю треба турбуватися, проте є й інші не менш важливі речі в житті. 55,7 % респондентів вважає найбільш

⁵⁶ Виплати по догляду за новонародженими зростуть майже втричі — держава компенсує послуги нянь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/viplati-po-doglyadu-za-novonarodzhenimi-zrostut-majzhe-vtrichi-derzhava-kompensuye-poslugi-nyan>

придатним способом організації сімейного життя офіційно зареєстрований шлюб. 42,9% опитаних вважає, що у сучасній сім'ї найбільш оптимально мати дві дитини. На думку 71,4 % респондентів – соціально-економічне і політичне становище в країні впливає на сімейні відносини більш негативно, ніж позитивно, стимулює погані настрої, дратівливість, конфліктність. 82,9% опитуваних вважає, що саме економічні чинники є пріоритетними для підвищення народжуваності в нашій державі. В свою чергу, на думку 80% респондентів аборт є негативним явищем для українського суспільства.

Аналіз результатів опитування свідчить про проєвропейські погляди студентської молоді за позиціями ставлення до сім'ї, репродуктивних настанов, визначення наявних проблем та шляхів і механізмів їх вирішення. Що стосується відмінностей між студентами 1-го і 4-го курсів, то вона яскраво проявляється у їх відповідях на питання яке стосується значення сім'ї у їхньому житті, де більша частина 1-го курсу відповіла, що про сім'ю потрібно думати, проте є й інші не менш важливі речі та сім'я не є головною в житті, 4 курс навпаки, більшість обрали відповідь «Сім'я- це найвищий сенс життя», тому можна зробити висновок, що на першому курсі студенти ще не думають про створення сім'ї. Зокрема, трохи більше половини респондентів вважає, що найбільш придатним способом організації сімейного життя є офіційно зареєстрований шлюб. Також більшість опитаних студентів не вважають, що діти повинні бути народжені лише у законному шлюбі. На основі аналізу відповідей опитування можна констатувати, що підтверджено головування економічного фактора серед тих причин, що впливають на зменшення рівня народжуваності. Більшість опитаних вважають, що соціально-економічне і політичне становище в країні негативно відбивається на сімейних відносинах.

Долінченко О.М. у своїй статті пропонує такі варіанти вдосконалення державного регулювання демографічного розвитку на початковому етапі діяльності:

«1. Частина жінок відмовляється від народження дітей у зв'язку з побоюванням втратити кваліфікацію. Тому важливо створити умови для

поєднання трудової діяльності з доглядом за дитиною. Також можна запропонувати різні курси безкоштовного підвищення кваліфікації для жінок, які вийшли на роботу з відпустки по догляду за дитиною.

2. Аналіз відносини молодих людей до заходів регуляторного впливу на демографічний розвиток за результатами досліджень свідчить, що так званий «материнський капітал» вплинув би на прийняття рішення мати більше дітей у більше ніж половини опитуваних. При цьому половина з них витратила б його на житло. Але найбільш перспективними матеріальними заходами політики у сфері народжуваності молоді люди називають сприяння в поліпшенні житлових умов (не лише за рахунок «материнського капіталу» - близько 30 % опитаних), суттєве зростання заробітної плати (32 % жінок і 39 % чоловіків), надання системи мінімальних гарантій (понад 15 % жінок і більше 17 % чоловіків). Це дає підставу на реалізацію органами державного управління регуляторних заходів підтримки сімей та демографічного розвитку. Наприклад, можна розробити і запропонувати «гарантований мінімум». Суть такого регуляторного інструмента демографічного розвитку полягає в тому, що якщо середньодушові доходи сімей з дітьми у віці до 16 років нижче прожиткового мінімуму, то їм виплачується допомога. Розмір такої допомоги визначається у вигляді різниці між сумою прожиткового мінімуму та доходом сім'ї. Для отримання «гарантованого мінімуму» сім'я повинна подати документи, що підтверджують розмір доходів, до Регіональної ради з питань демографічного розвитку. Практична реалізація такого регуляторного механізму дасть змогу поліпшити матеріальне становище сімей, що може вплинути на прийняття рішення про народження дитини, на використання додаткових коштів на поліпшення здоров'я тощо.

3. Необхідно проводити заходи щодо формування у молодих людей відповідального ставлення до здоров'я, у тому числі репродуктивного. Необхідно розглянути можливість компенсації частини витрат (часткової або повної) на лікування безпліддя, введення новітніх репродуктивних технологій з метою народження дітей. Так, за період з 2000 р. по 2014 р. включно

чисельність жінок, у яких встановлено безпліддя, збільшилася на 20 %: у 2001 р. на 1000 жінок фертильного віку безпліддя було зареєстровано у 2,9, а в 2014 р. - 3,5. Якщо, наприклад, у 2014 р. безпліддя було б вилікувано на 100 %, і кожна відповідна жінка народила хоча б одну дитину, то загальний коефіцієнт народжуваності збільшився б на 2 %, досягши значення 12,7 народжень на 1000 осіб, що свідчило б про поліпшення демографічної ситуації в країні. Необхідно також зазначити наступне. За даними Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи у 2015 р. в Україні за офіційними даними співвідношення переривань вагітності до всіх запліднень становило 22 %. У порівнянні з 1990 р. у 2015 р. значення такого показника зменшилось з 1 млн до 90 тис. абортів, тобто на 91 %. Це зумовлено підвищенням рівня сексуальної культури, просвітою, гендерною рівністю. Але, в будь-якому випадку, наявна статистика свідчить про високі показники переривання вагітності - переривається кожна п'ята вагітність. Ця обставина додатково посилюється й тим, що аборти негативно впливають на репродуктивне здоров'я жінок. Для згладжування такої проблеми необхідно поширити практику обов'язкової консультації фахівця (психолога) з жінками, які зважилися на аборт. Такий фахівець має з'ясувати причини і роз'яснити про можливі наслідки переривання вагітності, про позитивні моменти в народженні дітей тощо.

4. З метою підвищення народжуваності необхідно проводити активну державну сімейну політику, спрямовану на формування сімейних цінностей серед молодих людей, на прихильність до зареєстрованого шлюбу з кількома дітьми, на підготовку дітей і підлітків до сімейного життя, на надання психологічної допомоги подружжю у різних життєвих ситуаціях, на розвиток сімейних, культурних і спортивних заходів.

5. Український феномен надвисокого рівня смертності проявляється серед громадян працездатного віку. Порівняно з країнами Європи, смертність в Україні у 3–5 разів вище для чоловіків і більше ніж удвічі - для жінок. Це зумовлює необхідність запровадження більш дієвих заходів регуляторного впливу для зниження показників смертності в регіонах країни. Безсумнівним

пріоритетом оздоровлення способу життя населення є розробка програми з боротьби зі споживанням алкоголю. Щоб уявити масштаби проблем, порівняємо масштаби смертності від причин, пов'язаних з алкоголем, в Україні і країнах ЄС. На сьогодні, за даними Світового банку, розбіжність у смертності за таких причин становить більше ніж у 5 разів для чоловіків і 4 рази для жінок. При цьому, на початку 80-х років, коли високий рівень алкоголізації населення СРСР спровокував антиалкогольну компанію, розбіжність не перевищувала 2 разів.

Щодо антиалкогольних регуляторних заходів, то можна запропонувати: обмеження продажу спиртного за часом, організувати спеціальні антиалкогольні заняття у навчальних закладах, просвіта населення щодо шкідливості алкогольних напоїв через засоби масової інформації тощо.»⁵⁷

Отже, головним пріоритетом подолання демографічної кризи демографічної політики повинно стати здоров'я нації. Тільки здорове населення дозволить ефективно проводити соціально-економічні реформи і поліпшити демографічну ситуацію в країні.

Головним завданням демографічної політики повинно стати цілоспрямоване відтворення населення, зростання його чисельності населення в довгостроковій перспективі, розробка демографічних програм та включення цих програм до загальнонаціональних програм та прогнозів, коротко-, середньо- і довгострокові. Для дотримання суттєвих результатів потрібно покращення соціально-економічної політики на найближчі 5 років, що повинно привести до скорочення бідності, покращення якості життя населення, покращення демографічної ситуації, пограцнення здоров'я населення, скорочення смертності. При цьому всьому сім'я та її підтримка має стати ключовим в демографічній політиці країни.

⁵⁷ О.М. Долінченко. Удосконалення організаційного механізму державного регулювання демографічного розвитку, 2017. С. – 124-126

3.2. Проблеми реалізації державних механізмів сімейної політики в контексті стимулювання народжуваності

Провівши аналіз державних механізмів сімейної політики можемо стверджувати, що потрібно удосконалити важелі, методи і способи впливу держави на демографічну і репродуктивну поведінку населення. Удосконалення цих механізмів не є вирішенням демографічних проблем, удосконалення повинно бути відразу всього комплексу механізмів, так як дозволить вирішити всі проблеми одним рішенням. Зважаючи, що демографічні процеси мають інерційний характер, зазначимо, що удосконалення усіх механізмів можна буде помітити в довгостроковій перспективі. Крім того вони будуть постійно під тиском об'єктивних та суб'єктивних зовнішніх факторів на протязі тривалого часу. Виключно своєчасність та комплексність стане запорукою успішних результатів. Всі ці заходи можуть стати запорукою виходу з такої демографічної кризи.

Застосування настанов сім'ї зі збільшенням народжуння більшої кількості дітей може стати передумовою для перелому демографічної ситуації. Державна демографічна політика повинна зачепити всі соціально-економічні політики країни, податкову політику, політику видатків, житлову політику, освіти, охорони здоров'я. Вся економіка повинна бути побудована навколо сім'ї.⁵⁸

Для такого масштабного перетворення потрібно впровадити законодавчі акти де будуть чітко розписані цілі, завдання, засади, інструменти, ресурси, функції та повноваження для виконання даного завдання.

На нашу думку, на сьогоднішній день відіграє завдання підвищення інституту сім'ї в суспільстві.

Вважаємо, що потрібно виділити окремий пункт моніторинг положень законодавчих актів у сфері охорони здоров'я, доходів, соцзахисту, охорони

⁵⁸ Афанасьєва Ю. В. Державна підтримка сім'ї як чинник стимулювання народжуваності в Україні: дис. на здобуття наук. ступеня канд. з держ. управління: спец. 25.00.02 / Ю. В. Афанасьєва; Національна академія державного управління при Президентіві України. – Х., 2016. – С. 156.

батьківства і дитинства, освіти, підтримки сім'ї, в контексті демографічної політики для уникнення не відповідності дублювання функцій та повноважень для оптимізації органів які відповідають за виконання даної політики.⁵⁹ Важливим моментом є надання чітковизначених повноважень відповідальних органів виконавчої влади для реалізації завдань демографічної політики.⁶⁰

На думку Афанасьєвої Ю.В.: «важливим методом удосконалення організаційно-правового механізму державної підтримки сім'ї є: покращення співпраці між органами влади і неурядовими організаціями, які виконують завдання з вирішення проблем інституту сім'ї за принципом субсидіарності. Потрібно переглянути права та можливості для громадських організацій та об'єднань, які займаються питаннями сім'ї, з приводу більш активного їх залучення до процесу обговорення та розроблення проектів та програм із демографічного розвитку й підтримки інституту сім'ї як на місцевому, регіональному, так і на державному рівні.»⁶¹

Ми вважаємо, що удосконалення в першу чергу вимагає:

1. система державних виплат із догляду за дитиною;
2. система державного забезпечення житлом сімей із дітьми;
3. політика зайнятості для осіб, обтяжених сімейними обставинами.

Окремо варто виділити зайнятих осіб які мають неповнолітніх дітей, так як ці особи проводять економічну діяльність та постійно стикаються з проблемами та незручностями зв'язаних з їхньою роботою. Вважаємо що потрібно поставити завдання щодо зменшення дискримінації цих осіб, а саме:

⁵⁹ Левчук Н. М., Палій О. М., Рингач Н. О. Пріоритетні напрями політики щодо поліпшення стану здоров'я населення й подовження тривалості життя в Україні / Н. М. Левчук, О. М. Палій, Н. О. Рингач [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/78513441.pdf>.

⁶⁰ Стешенко В., Піскунов В. До питання про концепцію національної демополітики в Україні / В. Стешенко, В. Піскунов // Демографічні дослідження. Вип. 18. – 1996. – С. 33-34.

⁶¹ Афанасьєва Ю. В. Державна підтримка сім'ї як чинник стимулювання народжуваності в Україні: дис. на здобуття наук. ступеня канд. з держ. управління: спец. 25.00.02 / Ю. В. Афанасьєва; Національна академія державного управління при Президентіві України. – Х., 2016. – С. 159-161.

-забезпечити рівні права на ринку праці для таких осіб, з обов'язковим опрацюванням відповідальності для роботодавців;

- надати можливість вибору зручного графіку роботи з неповнолітніми дітьми, це спричинить гендерну рівність на ринку праці, дасть можливість жінкам поєднувати роботу і виховання дітей, покращить економічний стан в кожного окремого члена сім'ї;

- використовувати різні фінансові заохочення для роботодавців;

-податкові канікули, пільги, кредити, які використовують інструменти забезпечення, поєднання материнства з трудовою діяльністю (гнучкий графік роботи, неповна зайнятість, робота вдома, подовжені відпустки, відкриття дитячих садків при організації співробітників);

- сприяння розвитку та конкурентоспроможності сімейних підприємств за допомогою комплексу економічних стимулів.⁶²

Отже, до головних проблем реалізації механізмів сімейної політики можна віднести правову недосконалість системи, з її типовою розпорошеністю функцій, інструментів та дублювання функцій. Потрібно відмітити також недостатню підтримку інституту сім'ї та значну дискримінацію працівників з дітьми. Через недосконалість системи дані проблеми вже накопичились і вирішувати їх потрібно виключно всі і відразу, поставивши сім'ю в центрі уваги, як головний стрижень піраміди.

⁶² Афанасьєва Ю. В. Державна підтримка сім'ї як чинник стимулювання народжуваності в Україні: дис. на здобуття наук. ступеня канд. з держ. управління: спец. 25.00.02 / Ю. В. Афанасьєва; Національна академія державного управління при Президентіві України. – Х., 2016. – С. 78

Висновки до розділу 3

Дослідження проблем реалізації державної політики у сфері стимулювання народженості – значущої складової національної безпеки – дозволило визначити пріоритети та завдання на найближче майбутнє.

1. Головним завданням демографічної політики повино стати цілоспрямоване відтворення населення, зростання його чисельності населення в довгостроковій перспективі, розробка демографічних програм та включення цих програм до загальнонаціональних програм та прогнозів, коротко-, середньо- і довгострокові. Для дотримання суттєвих результатів потрібно покращення соціально-економічної політики на найближчі 5 років, що повинно привести до скорочення бідності, покращення якості життя населення, покращення демографічної ситуації, погращення здоров'я населення, скорочення смертності. При цьому всьому сім'я та її підтримка має стати ключовим в демографічній політиці країни.

2. До головних проблем реалізації механізмів сімейної політики можна віднести правову недосконалість системи, з її типовою розпорошеністю функцій, інструментів та дублювання функцій. Потрібно відмітити також недостатню підтримку інституту сім'ї та значну дискримінацію працівників з дітьми. Через недосконалість системи дані проблеми вже накопичились і вирішувати їх потрібно виключно всі і відразу, поставивши сім'ю в центрі уваги, як головний стрижень піраміди.

Визначено проблемні місця сімейної політики в контексті народжуваності в Україні, якими виявились вузька зосередженість стимулювання саме народження дітей та недостатня увага населенню на всіх етапах життєвого циклу, насамперед у царині підвищення якісних характеристик населення країни. Це потребує соціально-економічної політики в цілому з метою підвищення рівня життя, зростання добробуту сімей в безпечних і комфортних умовах проживання і гарантування державною можливістю реалізації потреби у народженні і вихованні бажаної кількості дітей; покращання здоров'я, в т.ч.

репродуктивного, зменшення смертності і подовдження тривалості життя; підвищення рівня освіти, зокрема, з питань здоров'я; покращання доступу до соціальних послуг тощо.

ВИСНОВКИ

В результаті дослідження механізмів удосконалення сімейної політики на прикладі стимулювання народжуваності в Україні встановлено наступне:

1. Сформовано розуміння державної сімейної політики як заходів, спрямованих на вирішення проблем сім'ї, забезпечення успішного функціонування сімей, добробут та розвиток сім'ї та як важливого суспільного інституту і основи стабільності політичної системи.

2. Аналіз досвіду зарубіжних держав у вирішенні демографічного питання засвідчив факт значної підтримки інституту сім'ї, в т.ч. приділення значної уваги економічних факторам, насамперед допомозі в працевлаштуванні батькам та системі пільг сім'ям з дітьми. Відзначено як схожість певних підходів з вітчизняною системою сімейної політики, так і наявність цікавих точкових інструментів підтримки сім'ї в державах ЄС для подальшого потенційного використання їх в Україні.

3. Під механізмом державної підтримки сім'ї розуміється система засобів стимулювання заходів за допомогою чого, держава створює необхідні соціально-економічні, організаційно-правові умови для функціонування та розвитку сім'ї з метою підвищення рівня народжуваності.

В умовах економічної кризи держава повинна взяти на себе роль «старшого брата» та зайнятися вирішенням соціально-економічних проблем сім'ї. До основних механізмів державної підтримки ми віднесли: організаційно-правовий, соціально-економічний, інформаційно-мотиваційний і медико-соціальний.

4. Попри усвідомлення важливості для підвищення народжуваності такого чинника як зростання добробуту сімей, зусилля держави з метою покращання демографічної ситуації не можуть обмежуватися виключно активністю з підвищення доходів населення.

Має відбуватись одночасні розвиток соціальної інфраструктури, яка відповідає наявним потребам і сучасним вимогам населення; забезпечення в

українському суспільстві високих соціальних стандартів, що, в свою чергу, надасть впевненості громадянам у можливості їх повноцінного життя як майбутніх батьків, та перспектив здорового і повноцінного зростання і розвитку їх дітей, забезпечивши на цій основі позитивну динаміку народжуваності в Україні.

5. Опрацювавши основні джерела які повинні регулювати засади державної демографічної політики такі як Конституція України, Сімейний Кодекс України, підзаконні акти Кабінету Міністрів України, ніде в цих кодифікованих джерелах, точно і детально не розкриваються засади саме покращення народжуваності та ролі сім'ї в цьому.

6. Ефективність механізмів державної підтримки сім'ї в контексті стимулювання народжуваності в Україні залишає бажати кращого та спонукає розробляти виключно нові інструменти підтримки сімей для стимулювання популяції. Опрацювавши та дослідивши механізми державної підтримки сім'ї можемо констатувати що ця підтримка значно залежить від бюджету та кожний рік переглядається, що не дає довгострокової впевненості сім'ям у їхньому житті. Відсутнє системне бачення шляхів реформування сімейної політики, відсутність одного єдиного виконавця, відповідального за результат, наділеного повноваженнями органу або департаменту який буде відповідати за державну сімейну політику. Ці механізми допомоги, значно розпорошені, не узгоджені з іншими законодавчими актами через що виконуються за залишковим принципом, що не сприяє їх виконанню, нові механізми не впроваджуються, а деякі види допомоги зникають. Можна констатувати, що ті механізми які зараз працюють являються більш короткостроковими та не впроваджуються і не закріплюються на довгострокові програми 5-10-20 років, що являється результатом цих недоопрацювань та відсутності планування.

В Україні на часі нагальна необхідність розробки нових довгострокових програм допомоги та підтримки сім'ї, що ґрунтуються на адекватних статистичних даних (передусім щодо реальних доходів сімей і умов проживання); аудиті ресурсів та спроможності відповідних інституцій і служб з

обов'язковим узгодженням і гарантуванням фінансового забезпечення; а також поступовим перенесенням вирішення більшості питань на місцевий рівень як найбільш адекватно поінформований стосовно потреб конкретних сімей і можливостей їх задоволення.

7. Головним пріоритетом подолання демографічної кризи демографічної політики повинно стати здоров'я нації. Тільки здорове населення дозволить ефективно проводити соціально-економічні реформи і поліпшити демографічну ситуацію в країні.

Головним завданням демографічної політики повинно стати цілоспрямоване відтворення населення, зростання його чисельності населення в довгостроковій перспективі, розробка демографічних програм та включення цих програм до загальнонаціональних програм та прогнозів, коротко-, середньо- і довгострокові. Для дотримання суттєвих результатів потрібно покращення соціально-економічної політики на найближчі 5 років, що повинно привести до скорочення бідності, покращення якості життя населення, покращення демографічної ситуації, пограження здоров'я населення, скорочення смертності. При цьому всьому сім'я та її підтримка має стати ключовим в демографічній політиці країни.

8. До головних проблем реалізації механізмів сімейної політики можна віднести правову недосконалість системи, з її типовою розпорошеністю функцій, інструментів та дублювання функцій. Потрібно відмітити також недостатню підтримку інституту сім'ї та значну дискримінацію працівників з дітьми. Через недосконалість системи дані проблеми вже накопичились і вирішувати їх потрібно виключно всі і відразу, поставивши сім'ю в центрі уваги, як головний стрижень піраміди.

9.. Визначено проблемні місця сімейної політики в контексті народжуваності в Україні, якими виявились вузька зосередженість стимулювання саме народження дітей та недостатня увага населенню на всіх етапах життєвого циклу, насамперед у царині підвищення якісних характеристик населення країни. Це потребує соціально-економічної політики в

цілому з метою підвищення рівня життя, зростання добробуту сімей в безпечних і комфортних умовах проживання і гарантування державною можливістю реалізації потреби у народженні і вихованні бажаної кількості дітей; покращання здоров'я, в т.ч. репродуктивного, зменшення смертності і подовдження тривалості життя; підвищення рівня освіти, зокрема, з питань здоров'я; покращання доступу до соціальних послуг тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нормативно-правові акти та законопроекти

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996, № 30., –Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Конвенція про права дитини: Міжнародний документ від 20.11.1989 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
3. Кодекс законів про працю України // Відомості Верховної Ради України. – 1971. – № 322-VIII. – Ст. 375.
4. Сімейний кодекс України: Кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21-22. – Ст. 135.
5. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від від 21.11.1992 № 2811-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 5. – Ст. 21.
6. Про дошкільну освіту: Закон України від 11 липня 2001 року № 2628-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 49. – Ст. 259.
7. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5067-VI // ВВР України. – 2013. – № 24. – Ст. 243.
8. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.
9. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV // Відомості Верховної України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
10. Аналітична доповідь до Щорічного послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». – К.: НІСД, 2017. – 684 с.

11. Декларація про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок: постанова Верховної Ради України від 5 березня 1999 р. № 475-XIV // ВВР України. – 1999. – № 17. – Ст. 129.
12. Концепція державної сімейної політики: постанова Верховної Ради України від 17 вересня 1999 р. № 1063-XIV // ВВР України. – 1999. – № 46. – Ст. 404.
13. Національна програма планування сім'ї, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 13 вересня 1995 р. № 736 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/736-95-%D0%BF>.
14. Питання Адміністрації Президента України: Указ Президента № 592/2014 від 14 липня 2014 року // Офіційний вісник України. – 2014. – № 30. – Ст. 1435.
15. Про затвердження Державної цільової соціальної програми підтримки сім'ї до 2016 року: постанова Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 341 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 37. – Ст. 1311.
16. Про затвердження Порядку здешевлення вартості іпотечних кредитів для забезпечення доступним житлом громадян, які потребують поліпшення житлових умов: постанова Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2012 р. № 343 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 33. – Ст. 1229.
17. Про затвердження Стратегії демографічного розвитку в період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 червня 2006 № 879 [Електронним ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/879-2006-n.
18. Про Національну стратегію розвитку освіти України в період до 2021 року: Указ Президента України від 25 червня 2013 р. № 344/2013 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 50. – ст. 1783.
19. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 року № 1085/2010 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 94 – Ст. 3334.

20. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України восьмого скликання: постанова Верховної Ради України від 4 грудня 2014 року № 22-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 1. – Ст. 10.
21. Про Положення про Міністерство молоді та спорту України: Указ Президента України від 24 липня 2013 р. № 390/2013 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 57. – Ст. 2060.
22. Про Положення про Міністерство соціальної політики: Указ Президента України від 6 квітня 2011 року № 389/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 101. – Ст. 3698.
23. Про порядок надання пільгових довготермінових кредитів молодим сім'ям і громадянам на будівництво (реконструкцію) і придбання житла: постанова Кабінету Міністрів України від 29 травня 2001 року № 584 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 22. – Ст. 996.
24. Про утворення урядових комітетів та затвердження їх посадового складу: постанова Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2014 року № 696 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 99. – Ст. 2870.
25. An Information Society for All: Action Plan / the European Council and European Commission for the Feira European Council. – Brussels, 2002. – Режим доступу: http://www.europe.eu.int/information_society/eeurope.
26. Проект Закону України «Про демографічну безпеку України» від 15.10.2003 № 4269 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JD3AL00I.html

2. Монографії, статті, навчальні та практичні посібники

27. Angrist J. D. Treat effect heterogeneity in theory and practice // *Economical journal*. – L., 2004. – Vol. 114. – № 494. – P. 52-83.
28. *Demographic Yearbook, 1986: Natality Statistics*. – Thirty eight issue: United Nations. – N. Y., 1988.

29. Kamerman S. B. Family Policy : Government and Policy on Fourteen Centuries / S. Kamerman, A. Kahn. – New York : Columbia University Press, 1978. – 252 p.
30. Арабаджи К. Сімейна політика країн світу: політика як система поглядів чи політика як програма дій., 2014. – С. 3- 6
31. Авчухова А. М. Державна політика соціальної підтримки сімей з дітьми та основні шляхи її вдосконалення / А. М. Авчухова // Стратегічні пріоритети. – 2012. – № 2 (23). – С. 129-137.
32. Афанасьєва Ю. В. Теоретичні основи державного регулювання демографічних процесів / Ю. В. Афанасьєва // Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком: матеріали VIII регіон. наук.-практ. конф. за міжнар. участю / за заг. ред. О. Б. Кіреєвої. – Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2014. – С. 14-16.
33. Белова В. А. Величина семьи и общественное мнение // Факторы рождаемости (Сборник статей). – М.: Статистика, 1971. – С. 35-51.
34. Бухтіярова І. Г. Адміністративно-правові засади захисту дитинства та материнства в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. К. – 2018. – 230 с.
35. Виплати по догляду за новонародженими зростуть майже втричі — держава компенсує послуги нянь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/viplati-po-doglyadu-za-novonarodzhenimi-zrostut-majzhe-vtrichi-derzhava-kompensuye-poslugi-nyan>
36. Вакуленко С. М. Оптимізація сімейної політики в умовах сучасного українського суспільства: автореф. дис. ... канд. соціол. наук: спец. 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології» / С. М. Вакуленко. – Х.: Б.в., 2007. – 51 с.
37. Ващенко К. О. Політологія для вчителя [Електрон. ресурс] / К. О. Ващенко, В. О. Корнієнко. – Режим доступу: <http://posibnyky.vntu.edu.ua/politolog/163.htm>.
38. Гегель Г. Философия права / Г. Гегель. – М.: Наука, 1979. – 436 с.

39. Демографічна криза в Україні. Проблеми дослідження, витоки, складові, напрями протидії / НАН України, Інститут економіки // за ред. В. Стешенко. – К., 2001. – 560 с.
40. Дегера. В. В. Державна сімейна політика та проблеми її формування в Європейському Союзі., 2014. – 6 с.
41. Дошкільна освіта в Україні у 2014 році: бюлетень / Держ. Служба статистики України. – К.: [б.в.], 2015. – 89 с.
42. Долінченко О.М Удосконалення організаційного механізму державного регулювання демографічного розвитку, 2017. - 127с.
43. Звіт Організації економічного співробітництва і розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://base.kristti.com.ua/?p=3817>.
44. Кондратюк Т. Інтелектуальні передумови світової практики провадження сімейної політики держави / Т. Кондратюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 13. – С. 67-70.
45. Крижанівська О.П. та Малетич Г.А. Соціальна та сімейна політика в сучасній Україні: теоретичні та практичні аспекти її розуміння. – К., 2011.
46. Кривачук Л. Ф. Система державної соціальної підтримки сімей з дітьми в Україна / Л. Ф. Кривачук // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2011. – Вип. 4 (11). – С. 136-145.
47. Кулик О. М. Сфера державної сімейної політики в Україні: сутність і проблеми / О. М. Кулик // Державне будівництво. – 2013. – № 2 [Електронним ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVu_2013_2_32.
48. Курило І. Народжуваність в Україні: аналіз детермінант та пронаталістських заходів / І. О. Курило, Н. О., Рингач // Статистика України. – 2007. – № 4. – С. 80-89.
49. Курило І. О. Народжуваність та материнство в Україні: регіональний аспект / І. О. Курило, С. Ю. Аксьонова, Б. О. Крімер // Демографія та соціальна економіка. – 2016. – № 1. – С. 65-79.

50. Курило І. О. Тенденції народжуваності в Україні у контексті подальшої трансформації суспільства / І. О. Курило // Демографія та соціальна економіка. – 2006. – № 1. – С. 38-45.
51. Кочемирська О., Авчухова А. Щодо інтеграції сімейної політики до економічної стратегії держави. Аналітична записка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old2.niss.gov.ua/articles/842/>
52. Семке Н.М., Саппа Г.- М. М. Державна сімейна політика в Україні. – Х., 2012. – с. 233-237
53. Семенець-Орлова І. А. Сімейна політика: проблема наукової дефініції [Електрон. ресурс] / І. А. Семенець-Орлова. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/7_NMIW_2011/Politologia/7_74867.doc.htm
54. Стешенко В., Піскунов В. До питання про концепцію національної демополітики в Україні / В. Стешенко, В. Піскунов // Демографічні дослідження. Вип. 18. – 1996. – 51 с.
55. Сітнік. С.П. Державна сімейна політика: міжнародний аспект., Х.- 2019. – С. 5
56. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку. – К.: Основа-Принт, 2009. – 245 с.
57. Собченко В. В. Трансформація системи державного управління соціальним захистом населення: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 / Валентина Валентинівна Собченко. – Харків, 2005. – С. 96-97.
58. Левчук Н. М., Палій О. М., Рингач Н. О. Пріоритетні напрями політики щодо поліпшення стану здоров'я населення й подовження тривалості життя в Україні / Н. М. Левчук, О. М. Палій, Н. О. Рингач [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/78513441.pdf>.
59. Медков В. М. Демография: учебник [для студ. социол. и гуманитар. факультетов и вузов, обучающихся по спец. 020300 «Социология»] / В. М. Медков. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 544 с.
60. Мельничук Д. П. Народжуваність в Україні: вплив сучасних тенденцій на перспективи формування та майбутні характеристики людського капіталу

- / Д. П. Мельничук // Демографія та соціальна економіка. – 2010. – № 1. – С. 90-97.
61. Мельничук Л. М. Європейський досвід реалізації сімейної політики / Л. М. Мельничук // Університетські наук. записки. – 2007. – № 4 (24). – С. 423-427.
62. Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти / [за ред. Е. М. Лібанової]. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. – 248 с.
63. Молодь України – 2015 / [уклад. І. Волосевич, С. Герасимчук, Т. Костюченко]. – К.: М-во молоді та спорту України, 2015. – 88 с.
64. Населення України. Народжуваність в Україні у контексті суспільно-трансформаційних процесів. – К.: АДЕФ-Україна, 2008. – 288 с.
65. Ничипоренко С. В. Молодіжна сімейна політика в Україні: формування та шляхи реалізації: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / С. В. Ничипоренко; НАН України, Ін-т демографії та соціальних досліджень. – К., 2008.
66. Ойкен В. Основные принципы экономической политики / В. Ойкен. – М.: Прогресс, 1995. – 508 с.
67. Основні напрями оптимізації системи соціального захисту в Україні. – К.: НІДС, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/2012_nauk_an_rozrobku/soczahyst.pdf.
68. Павленко О. Ю. Сім'я – об'єкт демографічної політики / О. Ю. Павленко // Формування ринкової економіки: зб. наук. пр. спецвип.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Демократичний розвиток України та пріоритетні завдання демографічної політики». – К.: КНЕУ, 2006. – Т. 1: Відтворення населення та його природний рух. – С. 33-35.
69. Позняк О. В. Міграційні процеси в контексті демографічного розвитку України: сучасний стан і перспективні тенденції / О. В. Позняк // Економ. часопис - XXI. – 2002. – № 4. – С. 34-37.

70. Прибиткова І. М. Основи демографії / І. М. Прибиткова. – К.: Арттек, 1997. – 256 с.
71. Рингач Н. Мінімізація демографічних загроз як необхідний компонент політики забезпечення національної безпеки України / Н. Рингач // Ефективність державного управління. – 2008. – Вип. 14/15. – С. 140-145.
72. Рой І. Державні пріоритети у сфері демографічної безпеки України / І. Рой // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2013. – Вип. 1. – С. 104-111.
73. Рой І. Державні пріоритети у сфері демографічної безпеки України / І. Рой // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2013. – Вип. 1. – С. 104-111.
74. Романюк А. Демографічні студії (вибрані праці канадсько українського демографа А. І. Романюка). – К.: Ін-т економіки НАН України, 1997. – 712 с.
75. Семенець-Орлова І. А. Сімейна політика: проблема наукової дефініції [Електрон. ресурс] / І. А. Семенець-Орлова. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/7_NMIW_2011/Politologia/7_74867.doc.htm
76. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку. – К.: Основа-Принт, 2009. – 248 с.
77. Смертність населення України у трудоактивному віці (колективна монографія) / Відпов. ред. Е. М. Лібанова. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. – 211 с.
78. Стешенко В., Піскунов В. До питання про концепцію національної демополітики в Україні / В. Стешенко, В. Піскунов // Демографічні дослідження. Вип. 18. – 1996. – С. 3-42.
79. Україна на шляху до п'ятнадцятої річниці Міжнародної конференції з народонаселення та розвитку: Стан реалізації Україною Програми дій МКНР протягом 1994-2009 рр. – К.: «День Печати», 2009. – 123 с.

80. Уряд запровадив щомісячну допомогу багатодітним сім'ям [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/uryad-zaprovadiv-shomisiyachnu-dopomogu-bagatoditnim-simyam>.
81. Цапок С. О. Потенціал здоров'я населення – соціально-захисний індикатор деморозвитку України / С. О. Цапок, В. Я. Бідак // Формування ринкової економіки: зб. наук. пр. спецвип.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Демократичний розвиток України та пріоритетні завдання демографічної політики». – К.: КНЕУ, 2006. – Т. 1: Відтворення населення та його природний рух. – С. 378-381.
82. Чеховська І. В. Співвідношення соціальної і сімейної політики: деякі теоретичні і практичні аспекти / І. В. Чеховська // Право та управління. – 2011. – № 1. – С. 465-474.
83. Шевчук П. Є. Стратегічні пріоритети подолання демографічної кризи в Україні / П. Є. Шевчук // Демографія та соціальна економіка. – 2005. – № 2. – С. 47-54.

3. Дисертації та автореферати

84. Афанасьєва Ю. В. Державна підтримка сім'ї як чинник стимулювання народжуваності в Україні: дис. на здобуття наук. ступеня канд. з держ. управління: спец. 25.00.02 / Ю. В. Афанасьєва; Національна академія державного управління при Президентові України. – Х., 2016. – 257 с.
85. Вакуленко С. М. Оптимізація сімейної політики в умовах сучасного українського суспільства: автореф. дис. ... канд. соціол. наук: спец. 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології» / С. М. Вакуленко. – Х.: Б.в., 2007. – 20 с.
86. Кляпець О. Я. Психологічні чинники вибору молодою людиною цивільного шлюбу: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи / О. Я. Кляпець. – К.: Ін-т соц. та політ. психології АПН України, 2004. – 21 с.

87. Крімер Б. О. Зрушення у народжуваності: соціально-економічні чинники та можливості регулювання: дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук: спец. 08.00.07 / Б. О. Крімер; Національна академія наук України, Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи. – К., 2011. – 232 с.
88. Мельничук Л. М. Державне регулювання розвитку соціального інституту сім'ї в Україні: автореф. дис. ... канд. держ. упр.: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / Л. М. Мельничук. – К., 2009. – 20 с.
89. Ничипоренко С. В. Молодіжна сімейна політика в Україні: формування та шляхи реалізації: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / С. В. Ничипоренко; НАН України, Ін-т демографії та соціальних досліджень. – К., 2008. – 20 с.
90. Собченко В. В. Трансформація системи державного управління соціальним захистом населення: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 / Валентина Валентинівна Собченко. – Харків, 2005. – 210 с.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Анкета для визначення думки студентів НаУКМА, щодо проблем стимулювання народжуваності в Україні

Шановний учасник опитування, просимо Вас відповісти на представлені нижче питання. Опитування має анонімний характер, і отримані дані будуть використані для наукового дослідження.

Ваша стать (*підкреслити*): чол. жін.

Ваш курс (*підкреслити*): 1 4

1. Що означає для Вас сім'я? (*виберіть один варіант*):

- а) Сім'я – це найвищий сенс життя;
- б) Про сім'ю потрібно думати, проте є й інші не менш важливі речі в житті;
- в) Сім'я не є головною в моєму житті»
- г) Вагаюся з відповіддю;
- д) Інше (вказіть свій варіант) _____

2. Найбільш придатним способом організації сімейного життя Ви вважаєте:

- а) Офіційно зареєстрований шлюб;
- б) Громадянський шлюб;
- в) Важко відповісти;
- г) Інше (вказіть свій варіант) _____

3. Яку кількість дітей, на Вашу думку, необхідно мати в сучасній сім'ї?

- а) Одна дитина;
- б) Дві дитини;

- в) Не менше трьох;
 - г) Більше трьох;
 - г) Скільки буде, стільки і добре;
 - д) Припускаю існування нормальної сім'ї без дітей;
 - е) Важко відповісти;
 - є) Інше (вкажіть свій варіант) _____
-

4. Як Ви вважаєте, як сучасне соціально-економічне і політичне становище в країні впливає на відносини у сім'ях?

- а) Впливає більш позитивно, ніж негативно;
 - б) Впливає більш негативно, ніж позитивно на сімейні відносини, зумовлює погані настрої, дратівливість, конфлікти;
 - в) Ніяк не впливає на сімейні відносини;
 - г) Інше (вкажіть свій варіант) _____
-

5. Як Ви вважаєте, зниження рівня народжуваності в Україні пов'язано з (вкажіть всі можливі варіанти):

- а) Економічними чинниками (інфляційні процеси, зниження рівня доходів, високий рівень безробіття тощо);
- б) Зменшенням розміру державної допомоги при народженні другої та наступних дітей та скасуванням допомоги з догляду за дитиною до трьох років;
- в) Житловими проблемами;
- г) Бажанням жінок та чоловіків у першу чергу реалізуватися професійно;
- г) Невпевненістю у власних здібностях стати гарним батьком/матір'ю;
- д) Нездатністю забезпечити матеріально своїх нащадків;
- е) Невпевненістю у завтрашньому дні;
- є) Поширенням глобалізаційних тенденцій народжувати дітей в більш пізньому віці;
- ж) Бажанням бути вільним від тягара батьківства;

- з) Зростання зайнятості жінок та брак механізмів поєднання процесів виховання батьківства і професійної діяльності;
- и) Занепадом цінності сім'ї, непопулярність сімейного способу життя;
- і) Інше (вказіть свій варіант) _____

6. Які механізми, на Вашу думку, дозволять збільшити рівень народжуваності в країні?

- а) Організаційний;
- б) Правовий;
- в) Економічний;
- г) Соціальний;
- д) Мотиваційний;
- е) Інше (вказіть свій варіант) _____

7. Чи вважаєте Ви, що діти повинні бути народженими лише в законному шлюбі?

- а) Так, обов'язково;
- б) Зовсім не обов'язково;
- в) Бажано;
- г) Не замислювався (-лася)
- д) Інше (вказіть свій варіант) _____

8. Як Ви ставитеся до пропозиції заборони абортів в Україні?

- а) позитивно;
- б) негативно;
- в) Інше (вказіть свій варіант) _____

9. Порадьте новообраному Президенту три пріоритетних кроки, що стимулюватимуть народжуваність в Україні.

1. _____

2. _____

3. _____

Дякуємо за Ваші відповіді!

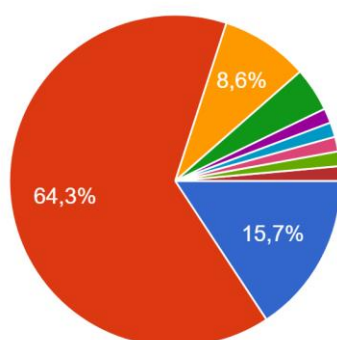
Зичимо здоров'я та щасливого і плідного сімейного життя!

Додаток 2

Результати опитування студентів для визначення думки студентів НаУКМА, щодо проблем стимулювання народжуваності в Україні

Що означає для Вас сім'я? (виберіть один варіант):

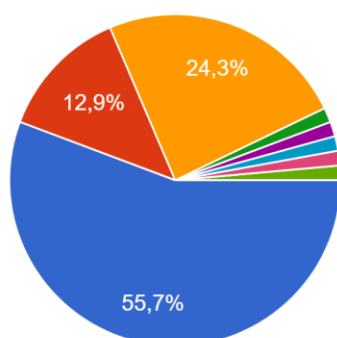
70 відповідей

- Сім'я – це найвищий сенс життя;
- Про сім'ю потрібно думати, проте є й інші не менш важливі речі в житті;
- Сім'я не є головною в моєму житті;
- Вагаюся з відповіддю;
- Сім'я - це засіб для саморозвитку...
- Сім'я це найголовніше що є в житт...
- Один з багатьох елементів життя,...
- Сім'я - це люди, які завжди поруч і...
- сім'я це або тортурі або тобі вдал...

Найбільш придатним способом організації сімейного життя Ви вважаєте:

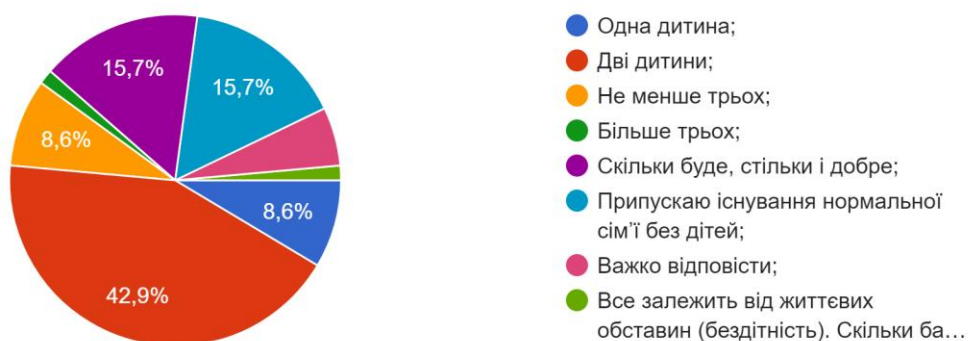
70 відповідей

- Офіційно зареєстрований шлюб;
- Громадянський шлюб;
- Важко відповісти;
- Не важливий пункт
- Шлюб, за якого потреби та обов'язки кожного з членів сім'ї бу...
- Якщо двоє мешкають разом, то вони вже сім'я
- Офіційно зареєстрований, але це...
- штапм не має значення, весілля н...

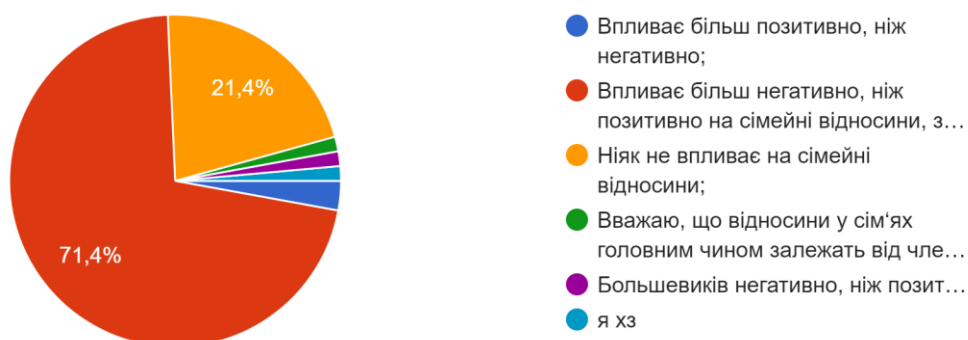
Яку кількість дітей, на Вашу думку, необхідно мати в сучасній сім'ї?

70 відповідей

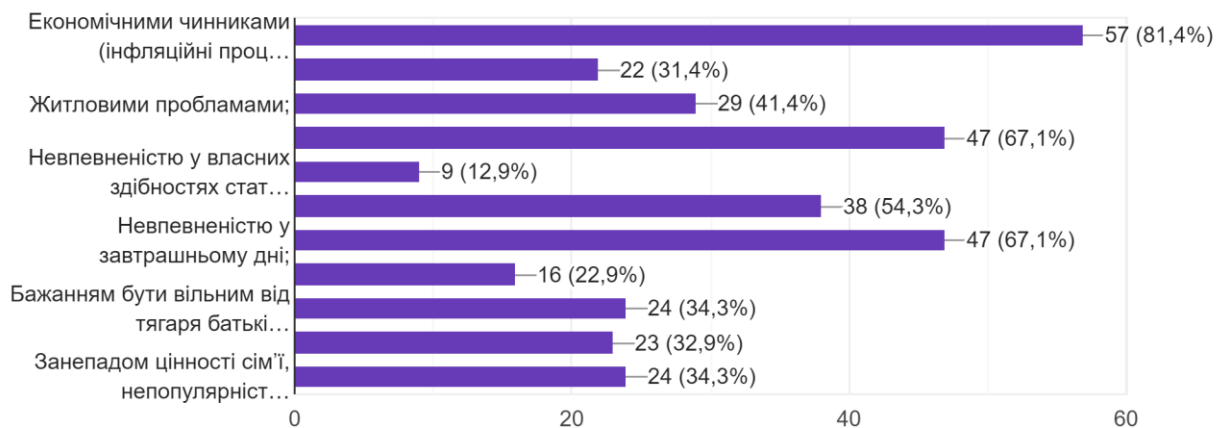
Як Ви вважаєте, як сучасне соціально-економічне і політичне становище в країні впливає на відносини у сім'ях?

70 відповідей

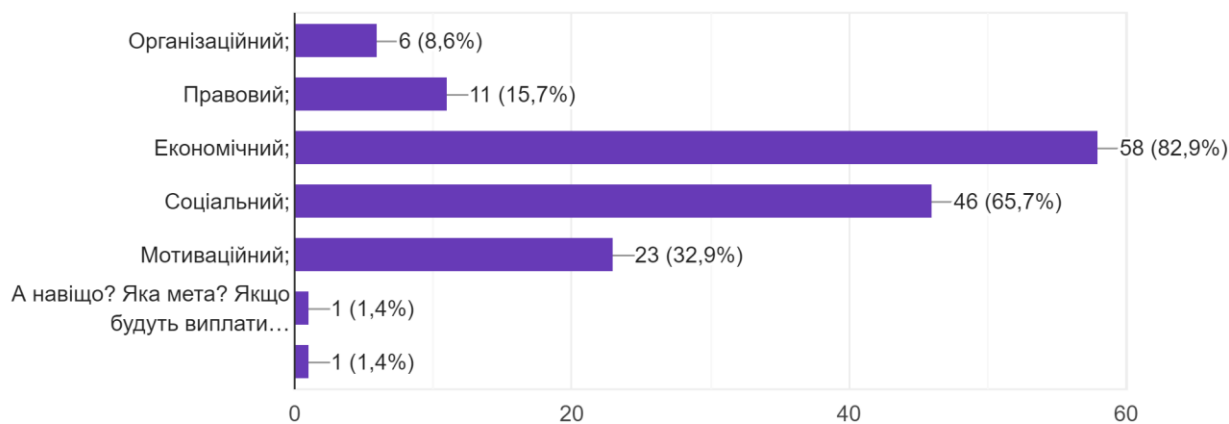
Як Ви вважаєте, зниження рівня народжуваності в Україні пов'язано з (вказіть всі можливі варіанти):

70 відповідей

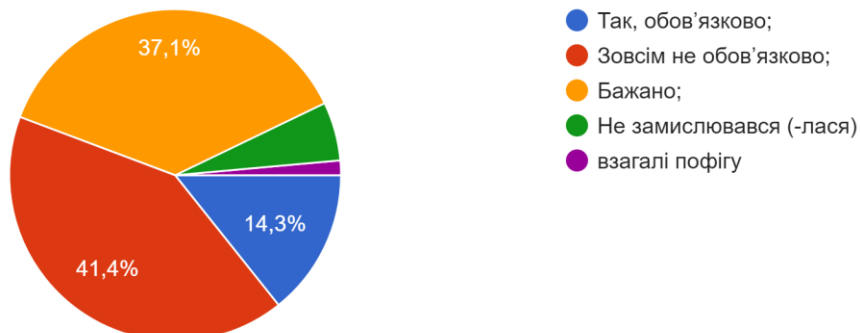
Які механізми, на Вашу думку, дозволять збільшити рівень народжуваності в країні?

70 відповідей

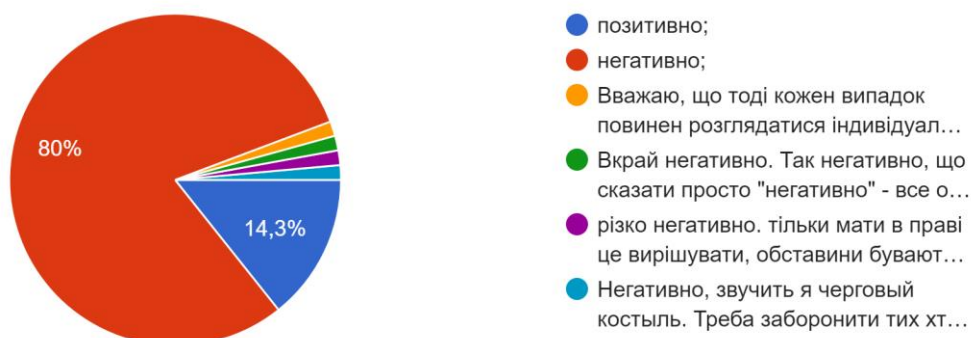
Чи вважаєте Ви, що діти повинні бути народженими лише в законному шлюбі?

70 відповідей

Як Ви ставитеся до пропозиції заборони абортів в Україні?

70 відповідей

Порадьте новообраному Президенту три пріоритетних кроки, що стимулюватимуть народжуваність в Україні.

- Економічне зростання, сексуальна профорієнтація молоді та соціальна підтримка зі сторони держави.
- Покращення економічного і соціального становища населення,
- Стабілізувати економіку, змінити міста
- Вирішення проблем з безробіттям. Підвищення мінімальної заробітної плати. Зменшення рівня інфляції.

- Підняття економіки, зупинення воєнних конфліктів; але, насправді, не вважаю це проблемою.
- 1. Зменшити рівень безробіття. 2. Підвищити соціальну допомогу молодим сім'ям. 3. Покращити освітню інфраструктуру (садочки, школи, спортивні й художні гуртки та ін.) для дітей.
- Просто підняти рівень життя в країні, аби люди не боялися мати родину тут і були впевнені, що зможуть нормально її забезпечити.
- 1. Пільги 2. Менші проценти на іпотеку/кредити 3. Високий рівень медичного обслуговування та шкільної/вищої освіти.
- Варто звертати увагу не лише на народжуваність, адже збільшена кількість дітей у дитячих будинках, безпритульних і малозабезпечених не робить країну кращою, треба турбуватися про матеріальне забезпечення громадян, які не хвилюватимуться про те, як вижити і чи все буде спокійно завтра, чи зможуть вони народити у нормальних умовах і не давати усюди хабарів.
- Часткова ліквідація безробіття, принаймні призупинення інфляції та впровадження соц.проектів в першу чергу матеріальної та інших видів допомог новоспеченим (а не МОЛОДИМ) сім'ям.
- Розібратися з економікою країни, звернути увагу на соціальне становище людей та посприяти покращенню(удосконаленню)різних напрямів окремої професії.
- бути зеленським <3
- 1)Надавати матеріальну допомогу при народженні дитини, причім збільшувати суму з кожною новою дитиною 2)Багатодітним сім'ям надавати 50% знижки на комунальні послуги, а сім'ям з 5 і більше дітьми- ще й нову квартиру 3)Батькам дітей зменшувати робочий день- розпочинати його не в 8:00,8:30, а на годину пізніше, щоб можна було дітей завести до садочка,школи.Можна і дещо раніше відпускати з роботи.

- Робота у соціальному напрямі(відроджувати у суспільстві традиційні сімейні цінності), Підвищення соц. допомоги після народження дитини Хоча, на мою думку головним завданням є підняття загально рівня життя у державі. І тоді все буде добре з рівнем народжуваності.
- Підвищення рівня життя та доходів Підвищення рівня життя та доходів.
- 1. Кваліфікована медицина 2. Збільшення соц.допомоги 3. Заборона пізніх абортів.
- 1. Підвищення рівня життя в країні 2. Залякування людей тим, що на старості вони нікому не потрібні і тільки їхні діти можуть їх доглядати і допомогти. Чим більше дітей і внуків тим вище вигогідність допомоги) 3. Зробити процедуру народжуваності максимально безкоштовною.
- Виконати хоч половину того що він обіцяє. Уже буде не все так погано.
- Дітей будуть народжувати тоді, коли люди відчуватимуть свою реалізованість та здатність забезпечити нормальне життя своїй дитині.